

Den Haag

Haagse richtinggevende normen voor maatschappelijke voorzieningen en groen 2024

Gemeente Den Haag

30 januari 2024

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	5
De verantwoorde ontwikkeling van de stad	5
Normen als hulpmiddel	6
Leeswijzer	7
2 Richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen	8
2.1 Doel van de richtinggevende normen	8
2.1.1 Verschil ontwikkelgebieden en rest van de stad	9
2.1.2 Richtinggevende normen zijn een ruimteclaim	9
2.1.3 Middelen nodig om ruimteclaim te realiseren	10
2.1.4 Richtinggevende normen niet het enige instrument	10
2.1.5 Woonmilieus	11
2.1.6 Schaalniveau en verzorgingsgebied voorzieningen	12
2.1.7 Groen: doelen, afstand en kwaliteit ook belangrijk	13
2.1.8 Normen aanpassen aan verandering in de samenleving	15
2.1.9 Andere factoren van invloed op gebruik voorzieningen	20
2.2 Opbouw richtinggevende normen	20
2.3 Tabel Haagse richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen	22
2.4 Beslisboom Buitensport	29
3 Toepassing richtinggevende normen in ontwikkelgebieden: maatwerk per gebied	31
3.1 Planvorming ontwikkelgebieden	31
3.2 Realisatie ontwikkelgebieden	32
3.2.1 Van richtinggevende normen naar bevolkingsprognoses	33
3.2.2 Benutting bestaande voorzieningen	33
3.2.3 Gecombineerd, gedeeld en slim ruimtegebruik	33
3.2.4 Inzet van voorzieningen per gebied, deelgebieden en omliggende wijken	33
3.2.5 Benutting tijdelijkheid	34
3.2.6 Participatie en samenwerking	34
3.3 Nut en noodzaak, bestuurlijke keuzes	34

4 Van richtinggevende normen naar realisatie: verdere uitwerking, financiering en ontwikkelstrategie	36
4.1 Voorzieningsprogramma's en openbare ruimte plannen: maatwerk per gebied	37
4.2 Integrale Huisvestingsplannen	39
4.3 Gebiedsgerichte aanpak en stadsbrede planning van voorzieningen	39
4.4 Regie op voorzieningen: realisatie- en ontwikkelstrategie per gebied	40
4.4.1 Regierol per type voorziening	40
4.4.2 Actief grondbeleid	42
4.4.3 Juridische instrumenten (Omgevingswet)	42
4.4.4 Bekostiging	42
4.4.5 Plintenstrategie	42
4.4.6 Place making/stadsmaken, samenwerking met woningcorporaties/ ontwikkelaars en participatie	43
4.5 Financiële dekking	44
4.6 Monitoring	45
4.6.1 Stadsbrede monitoring via Integrale huisvestingsplannen	46
4.6.2 Ontwikkelgebieden: Voortgangsrapportages	46
4.6.3 Ontwikkelgebieden: herijking voorzieningsprogramma's	46
Bijlagen	47
Bijlage 1 Onderbouwing per domein	48
Bijlage 1a. Onderwijs	48
Bijlage 1b. Zorg en welzijn	49
Bijlage 1c. Kunst en cultuur	51
Bijlage 1d. Sport	52
Bijlage 1e. Openbare ruimte (groen en spelen)	56
Bijlage 2 Bekostiging maatschappelijk vastgoed	61
Bijlage 3 Samenvatting rapportage Bureau Stedelijke Planning	66

Samenvatting

De bevolking van Den Haag groeit, en de vraag naar maatschappelijke voorzieningen groeit mee. Naast het toevoegen van woningen is het nodig om ook het voorzieningenniveau in deze gebieden mee te laten groeien. Zo zorgen we voor een evenwichtige en verantwoorde ontwikkeling van de stad: leefbaar, gezond, veerkrachtig en aantrekkelijk.

Om te sturen op voldoende voorzieningen in de stad gebruikt de gemeente verschillende instrumenten, elk met een ander doel:

- Normeren: Het college heeft in 2021 de nota 'Haagse referentienormen maatschappelijke voorzieningen' vastgesteld (RIS307513). Deze richtinggevende normen geven aan hoeveel vierkante meter moet worden gereserveerd voor maatschappelijke voorzieningen en groen bij het opstellen van structuurvisies en voorzieningennota's voor ontwikkelgebieden.
- Reserveren: de raad legt in gebiedsvisies (tot 2024 structuurvisies) voor ontwikkelgebieden vast hoeveel voorzieningen nodig zijn, en waar. Hiermee is voor langere tijd (10-20 jaar) ruimte gereserveerd voor de voorzieningen en het groen.
- Investeren: het college stelt Integrale Huisvestingsplannen (IHP's) vast. Hierin staat een concreet investeringsplan voor tien jaar voor de hele stad, gebaseerd op de meest actuele bevolkingsdata. Hierin worden rekening gehouden zowel met nieuwbouw als met de bestaande situatie.
- Realiseren: op basis van de IHP's realiseert het college realiseert voorzieningen in ontwikkelgebieden.

Deze nota 'Haagse richtinggevende normen voor maatschappelijke voorzieningen en groen 2024' vervangt de nota 'Haagse referentienormen maatschappelijke voorzieningen' uit 2021, Hiermee zet de raad het beleid over maatschappelijke voorzieningen en groen voort, dat eerst door het college is uitgestippeld. De nieuwe nota is op onderdelen aangepast, naar aanleiding van een evaluatie en van moties van de afgelopen drie jaar: de tabel met richtinggevende normen is aangevuld met normen voor cultuur en met normen voor het hoogstedelijk gebied dat ontwikkeld wordt in het CID. En deze nota geeft meer duidelijkheid over hoe we omgaan met groen in de ontwikkelgebieden.

1 Inleiding

De verantwoorde ontwikkeling van de stad

Den Haag is in trek: Met een voorziene groei van bijna 5.000 inwoners per jaar neemt de vraag naar woningen in de stad enorm toe. In de Agenda Ruimte voor de Stad (2016) is in beeld gebracht waar de groei van het aantal inwoners geacommodeerd kan worden. De raad besloot om het grootste deel van de bevolkingsgroei op te vangen in drie ontwikkelgebieden: het Central Innovation District, de Binckhorst en in Zuidwest. De komende decennia is de ambitie om in deze ontwikkelgebieden tienduizenden woningen toe te voegen. Deze woningen moeten worden toegevoegd aan de bestaande stad, waar vrije ruimte en gemeentelijke grondposities schaars zijn.

Met het toevoegen van woningen alleen, creëren we nog niet de aantrekkelijke, inclusieve en levendige stad die we voor ogen hebben. De leefbaarheid van de stad is afhankelijk van meerdere factoren, waaronder milieu, verkeer etc. Dit document spitst zich toe op maatschappelijke voorzieningen, inclusief groen en spelen.

In het coalitieakkoord 2023-2026 staat dat de groei van de stad gepaard gaat met voldoende voorzieningen. Ruimtelijk willen we voorzieningen toevoegen daar waar de vraag toeneemt. Bovendien richten we ons nadrukkelijk op de verbetering van de leefbaarheid in delen van de stad waar deze onder druk staat. Voorzieningen zijn bovendien van belang voor de gezondheid, weerbaarheid, toegankelijkheid, ontplooiing en sociale cohesie. Dit is van cruciaal belang voor het functioneren en de aantrekkelijkheid van Den Haag.

Normen als hulpmiddel

Gezien de ambitie om in hoog tempo woningen bij te bouwen, is een richtinggevend instrument nodig voor (maatschappelijke) voorzieningen bij de ontwikkelgebieden. Daarom heeft het college van B&W in 2021 de nota Haagse referentienormen voor maatschappelijke voorzieningen (RIS307513) vastgesteld. Deze nota vormt sindsdien een uitgangspunt bij ontwikkelgebied, als eerste stap om voldoende ruimte en middelen voor maatschappelijke voorzieningen en groen bij ontwikkelgebieden te kunnen reserveren. Deze herziene nota is tot stand gekomen na een evaluatie (RIS316628).

De nota bevat normen voor de ruimtevraag per type maatschappelijke voorziening, uitgedrukt in vierkante meters per 1.000 woningen. Deze richtinggevende normen houden rekening met het verzorgingsgebied van een voorziening. Ook maken zij onderscheid in vier soorten gebieden.

Wat is een maatschappelijke voorziening?

Maatschappelijke voorzieningen omvatten onderwijs, 1e en 2e lijnszorg, welzijn, kunst en cultuur, sport en spelen. Dit zijn voorzieningen die vanouds worden gezien als basisbehoeften, waar iedereen toegang toe zou moeten hebben. Voor onderwijs en het centrum jeugd- en gezin heeft de gemeente wettelijke huisvestingstaken. Voor de andere voorzieningen heeft de gemeente traditioneel een rol, maar geen wettelijke taak.

Wat bedoelen we met groen?

In deze nota gaat het om beleefbaar groen in de directe woonomgeving. Dit groen dient voor recreatie en gezondheid van inwoners, voor de biodiversiteit, voor de opvang van neerslag en verkoeling van de stad. De hoeveelheid groen die nodig is in de woonomgeving valt te relateren aan het aantal inwoners.

De grote groengebieden (bijvoorbeeld het Haagse Bos) die onderdeel zijn van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (RIS300506) vallen buiten deze definitie van groen. Ecologische verbindingen in de wijken kunnen wel onderdeel zijn van groen in de directe woonomgeving. Speel- en sportvoorzieningen in de buitenruimte kunnen in het groen gesitueerd worden. Sportcomplexen vallen niet onder groen, omdat zij doorgaans niet openbaar toegankelijk zijn. Bovendien moet het mogelijk blijven om hier kunstgras en binnenaccommodaties aan te leggen.

De nadruk ligt in deze nota op de voorzieningen waar de gemeente een rol heeft en waarvan de behoefte goed te relateren is aan het aantal inwoners in een wijk of ontwikkelgebied. Andere maatschappelijke voorzieningen zoals bijvoorbeeld beroepsonderwijs of gebedsruimtes zijn ook onderdeel van het voorzieningen-niveau, maar hiervoor vallen geen richtinggevende normen vast te stellen.

Deze richtinggevende normen zijn bedoeld als hulpmiddel om in ontwikkelgebieden tot een adequaat voorzieningenniveau te komen. De richtinggevende normen vormen daarmee een belangrijke schakel om de ontwikkeling van ontwikkelgebieden integraal aan te pakken. Woningbouw en maatschappelijke voorzieningen en groen zijn niet los van elkaar te zien bij de verdichtingsopgave van Den Haag.

Sinds de vaststelling van de nota is deze toegepast in verschillende structuurvisies, in voorzieningenonderzoeken voor ontwikkelgebieden, en in integrale huisvestingsplannen voor maatschappelijk vastgoed.

De richtinggevende normen zijn met behulp van interne en externe expertise samengesteld en gebaseerd op bestaand landelijk of gemeentelijk beleid, eerder vastgestelde Haagse normen en ambities, of als extrapolatie van het huidige voorzieningenniveau in de stad.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staat het beleid: het doel van de richtinggevende normen, de tabel met de normen, en uitleg daarbij.

- Paragraaf 2.1 beschrijft het doel van de richtinggevende normen. Deze paragraaf wordt later opgenomen in de Omgevingsvisie, deel A (visiedeel).
- Paragrafen 2.2 en 2.3 bevatten de tabel met de normen zelf, en de uitleg daarbij. Deze worden later opgenomen in de Omgevingsvisie, deel B (beleidsdoorwerking).

In hoofdstuk 3 en 4 staat uitleg hoe dit beleid wordt toegepast in de ontwikkelgebieden en in de rest van de stad.

Referentie in Lyon, Frankrijk

2 Richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen

2.1

Doel van de richtinggevende normen

De opgave om vorm en inhoud te geven aan een evenwichtige groei van de stad is groot. De richtinggevende normen zijn een van de instrumenten om deze opgave te realiseren. Zij geven houvast om niet-woonfuncties direct mee te ontwikkelen in ontwikkelgebieden. Zonder dit instrument bestaat het risico dat te laat duidelijk wordt waar aanvullende voorzieningen nodig zijn.

Richtinggevende normen zijn een hulpmiddel om tot leefbare wijken te komen. Niet een toetsingskader om plannen af te wijzen. Zij vormen een vertrekpunt bij planvorming voor gebieden. Bij de nadere uitwerking van die plannen kijken we ook naar bevolkingsprognoses en houden we rekening met kwalitatieve aspecten, zoals meervoudig ruimtegebruik en groene netwerken. Daaruit komt een kostenplaatje rollen waarvoor dekking wordt gezocht. De nota 'Haagse richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen 2024' geldt niet als toetsingskader voor de toelaatbaarheid van een individueel (bouw)project. Het geeft met andere woorden geen afwegingskader bij het verlenen van bijvoorbeeld omgevingsvergunningen. De nota betreft dus geen beleidsregel in de zin van de Algemene wet bestuursrecht.

De richtinggevende normen houden ook rekening met de verschillen tussen gebieden in de stad. Daarom zijn voor verschillende woonmilieus verschillende richtinggevende normen opgenomen.

2.1.1 Verschil ontwikkelgebieden en rest van de stad

De richtinggevende normen kunnen in principe voor de toevoeging van woningen in de hele stad worden toegepast, maar dat gebeurt niet overal op de zelfde manier. Voor de hele stad worden Integrale huisvestingsplannen (IHP's) opgesteld. Deze bevatten een concreet investeringsplan voor 10 jaar voor de hele stad, met locaties en bedragen. Deze zijn gebaseerd op bevolkingsprognoses, maatschappelijke trends en de staat van het gemeentelijk bezit. Voor groen is veel beleid vastgesteld maar nog geen integraal investeringsplan.

Voor ontwikkelgebieden (nu: Binckhorst, Zuidwest en CID) stellen we structuurvisies en voorzieningenprogramma's op. Deze geven voor 15-20 jaar aan hoeveel ruimte er in die ontwikkelgebieden moet worden vrijgehouden voor maatschappelijke voorzieningen en groen. En waar die ruimte te vinden is. Die langdurige reservering is nodig omdat de opgave voor maatschappelijke voorzieningen en groen in ontwikkelgebieden veel groter is dan in de rest van de stad. Binnen de vrijgehouden ruimte zorgen de IHP's voor de concrete investeringen.

2.1.2 Richtinggevende normen zijn een ruimteclaim

De richtinggevende normen drukken de ruimtebehoefte per type voorziening uit in vierkante meters per 1.000 woningen. Daarmee wordt de voorzieningenbehoefte direct te relateren aan de woningbouwprogramma's in een gebied. De richtinggevende normen vormen een uitgangspunt voor het toe te voegen aantal voorzieningen in ontwikkelgebieden: hoeveel en waar. Zij zijn niet bedoeld als juridisch bindende norm. Wel zijn ze bedoeld om bij ontwikkelgebieden aan de voorkant globaal onderbouwde ruimte- en investeringsclaims te kunnen doen. Bij de toepassing van de richtinggevende normen in gebiedsvisies en voorzieningenprogramma's voor gebieden worden de claims stap voor stap omgezet in realistische projecten. Daarbij wordt dan ook rekening gehouden met ander beleid, zoals programma's van eisen voor accommodaties, en eisen aan openbaar groen zoals het handboek openbare ruimte, bomennota en nota stadsnatuur.

Type voorziening	Voorziening	Additionalie behoeft (m ²)	Programma nr	Programma omsch		
 Onderwijs	Primair onderwijs (basisschool) met kinderopvang en buitenruimte	Structuurvisie CID Totaal CID (Structuurvisie + Autonome plannen)	14.988 16.904	21.400	5,5	
	Voortgezet onderwijs (middelbare school) met buitenruimte	Structuurvisie CID Totaal CID (Structuurvisie + Autonome plannen)	3.312 3.854	6.410	1	
	Internationale school met buitenruimte	Geen referentienorm dus geen behoefte berekend. Betreft ambitie voor CID.		4.400	1	
	Club- en buurt huis		308	3.005	3	
 Zorg & welzijn	Wijk- en buurtcentrum/Servicepunt XL		2.255			
	Centrum Jeugd en Gezin (CJG)		831	830	2	
	Eerstelijnszorg (cluster van huisarts, apotheek, tandarts, fysiotherapeut, verloskundige)	Ondergrens Bovengrens	6.630 7.483	6.388	3	
	Bibliotheek		923	743	3	
 Cultuur & bibliotheken	Cultuuranker		1.230	2.280	3	
	Museum		4.100	4.100	n.t.b.	
	Stedelijke zaal	Grootschalig theater / schouwburg				
		Bioscoop / filmhuis			611	1
		Podium		3.075		
		Oefenruimte			2.000	1
Debatcentrum	Geen referentienorm dus geen behoefte berekend. Betreft ambitie voor CID.		2.000	1		

Figuur 1 Voorbeeld: ruimteclaim voorzieningen CID

In Den Haag is grond schaars en het aantal gemeentelijke grondposities beperkt. Des te belangrijker is het om in een vroeg stadium te bepalen welke locaties nodig zijn om voorzieningen te ontwikkelen, welke locaties beschikbaar zijn voor andere programma's en welke combinaties van functies mogelijk zijn. De richtinggevende normen helpen om deze afweging tijdig te kunnen maken.

Figuur 2 Voorbeeld: voorzieningen Zuidwest

2.1.3 Middelen nodig om ruimteclaim te realiseren

Een ruimtereservering alleen zorgt er niet voor dat de voorzieningen en groen er komen. Voor de realisatie van voorzieningen zijn ook in een vroeg stadium middelen nodig. Voor de investering worden in het Meerjaren Investeringsprogramma (MIP) van de gemeente middelen opgenomen. Ook horen daarbij middelen voor de kosten voor beheer, onderhoud en exploitatie op de gemeentebegroting. Ook zijn in de ontwikkelgebied middelen nodig voor de inrichting van openbare ruimte en voor verwervingen.

Dit vraagt om dekking in grondexploitaties, verhalen van kosten op marktpartijen, bijdragen in de gemeentebegroting in het programma stadsontwikkeling en veelal Rijksbijdragen. Zo niet, dan komt de realisatie van de voorzieningen in gevaar en kunnen tekorten ontstaan.

2.1.4 Richtinggevende normen niet het enige instrument

De richtinggevende normen zijn niet de enige manier waarop de raad regie kan nemen op voorzieningen en groen. Hieronder is aangegeven welke instrumenten de raad en het college ter beschikking hebben. Door deze instrumenten in samenhang in te zetten houdt de gemeente grip op de komst van voorzieningen.

Figuur 3 Voorbeeld: sturingsinstrumenten Zuidwest

2.1.5 Woonmilieus

Om te bepalen hoeveel voorzieningen er in een ontwikkelgebied nodig zijn gaan we uit van het voorzieningenaanbod in vergelijkbare bestaande wijken. In Den Haag zijn verschillende wijken met verschillende eigenschappen. Zo verschillen wijken in bevolkingsdichtheid, huishoudenssamenstelling en stedenbouwkundige structuur. Dat betekent dat niet elke wijk evenveel van elke voorziening nodig heeft. Een wijk met veel kinderen heeft meer scholen nodig dan een wijk met weinig kinderen. En in het dichtbebouwde centrum verwacht je minder groen per inwoner dan in de buitenwijken.

De richtinggevende normen zijn mede gebaseerd op het voorzieningenaanbod in een aantal 'referentiegebieden' in Den Haag. Om het overzichtelijk te houden is Den Haag ten behoeve van richtinggevende normen ingedeeld in vier typen woonmilieus: "hoogstedelijk", "centrum-stedelijk", "gemengd stedelijk" en "stedelijk". Elk woonmilieu heeft een eigen karakter met bijbehorende unieke behoeften en gemiddelde huishoudensgrootte, en dus met eigen richtinggevende normen.

In het CID creëren we een hoogstedelijk milieu. Dit milieu kennen we nu nog niet in Den Haag. De normen hiervoor zijn dus niet gebaseerd op een hoogstedelijk referentiegebied maar zijn ontwikkeld bij het opstellen van het voorzieningonderzoek CID.

Binnen de gehanteerde woonmilieus zitten logischerwijs ook verschillen tussen wijken. Met name in het centrum-stedelijke woonmilieu is een grote variatie tussen de wijken aanwezig. Zo is het aantal kinderen en de huishoudensgrootte in de Schilderswijk relatief hoog, terwijl in het centrum een groot deel van de huishoudens uit één persoon bestaat. De bestaande voorzieningen en de (over- of onder) benutting hiervan kan leiden tot een verschillende additionele behoefte per wijk. De uiteindelijke behoefte per wijk wordt gefinetuned tijdens de planvorming en ontwikkelingen per gebied. Wijzigingen in de bevolkingssamenstelling betekenen een ander voorzieningenaanbod.

Woonmilieus richtinggevende normen anders dan woonmilieus uit de woonvisie

De vier woonmilieus voor de richtinggevende normen sluiten niet aan bij de tien verschillende woonmilieus uit de woonvisie Den Haag 2017-2030 (RIS296833). Voor de richtinggevende normen is een dergelijke fijnmazige indeling niet praktisch en niet noodzakelijk. Ondanks verschillen tussen gebieden, komt de behoefte aan voorzieningen op hoofdlijnen overeen binnen de vier woonmilieus. Bij de nadere uitwerking in voorzieningprogramma's is ruimte voor maatwerk en kunnen karakteristieke eigenschappen van de gebieden worden meegenomen. Ook zorgen wijzigingen in de bevolkingssamenstelling voor een andere behoefte aan voorzieningen.

De keuze wat voor woonmilieu een ontwikkelgebied gaat worden, werd tot 2024 gemaakt bij het opstellen van de structuurvisie voor dat ontwikkelgebied. Vanaf 2024 wordt dat anders door de inwerkingtreding van de Omgevingswet. De omgevingsvisie gaat dan op hoofdlijnen aangeven wat de ontwikkelrichting van alle delen van de stad wordt. Bij de uitwerking van de Omgevingsvisie in gebiedsvisies^[1] wordt bepaald wat voor woonmilieu een gebied gaat worden, en dus hoeveel voorzieningen en groen daarbij horen.

Als door verdichting het toekomstige woonmilieu anders wordt dan nu, dan hoort daar ook een andere hoeveelheid voorzieningen en groen per woning bij. Vooral bij groen kan het zijn dat de hoeveelheid groen per woning minder wordt dan nu, ook al blijft de totale hoeveelheid groen gelijk. De gebiedsvisie dient hier duidelijkheid over te geven.

2.1.6 Schaalniveau en verzorgingsgebied voorzieningen

Iedere voorziening kent een eigen omvang van het verzorgingsgebied en een maximale afstand die de gebruikers bereid zijn om af te leggen. Er wordt onderscheid gemaakt tussen voorzieningen die op buurt/wijk-, stadsdeel- en stedelijk niveau aanwezig dienen te zijn.

¹ Na de vaststelling van de Omgevingsvisie Den Haag zal het college deze voor delen van de gemeente uitwerken in gebiedsvisies.

Wel kan er uitwisseling tussen de woonmilieus plaatsvinden. Zo passen culturele voorzieningen als musea het beste in de binnenstad of andere goed bereikbare plekken, terwijl grote ruimtevragende voorzieningen als buitensportaccommodaties beter in minder dichtbevolkte gebieden passen. Daarbij is het van belang om het evenwicht en de bereikbaarheid ook stadsbreed te bewaken. Tot slot dienen voorzieningen multi-modaal (= met verschillende vervoersmiddelen) bereikbaar te zijn. Dit om te voorkomen dat een nieuwe voorziening extra autoverkeer oplevert.

2.1.7 Groen: doelen, afstand en kwaliteit ook belangrijk

Groen in de leefomgeving dient meerdere doelen.

- Recreatie (wandelen, sporten, spelen, ontmoeten, tuinieren, picknicken, evenementen, stroken met hondenuitlaat etc, zie ook norm spelen en sporten)
- Klimaatadaptatie (waterberging en voorkomen hittestress)
- Uitzicht en groenbeleving (3-30-300 regel)
- Bevordert biodiversiteit
- Positief effect op de gezondheid

Niet elk stuk groen hoeft al deze doelen te vervullen. Bijvoorbeeld een groene spoorberm die niet toegankelijk is voor mensen, kan juist een hoge waarde hebben voor de biodiversiteit en voor wateropvang. Terwijl een druk belopen speelweide weinig ecologische waarde heeft.

Openbaar groen is ook bedoeld voor sport, spel en ontmoeting. Voor dat doel kan een klein deel van het openbaar groen (half)verhard worden als paden of speelondergronden.

Aanvullend aan de oppervlaktenormen voor openbaar groen is het zinvol om ook andere criteria te betrekken bij planvorming.

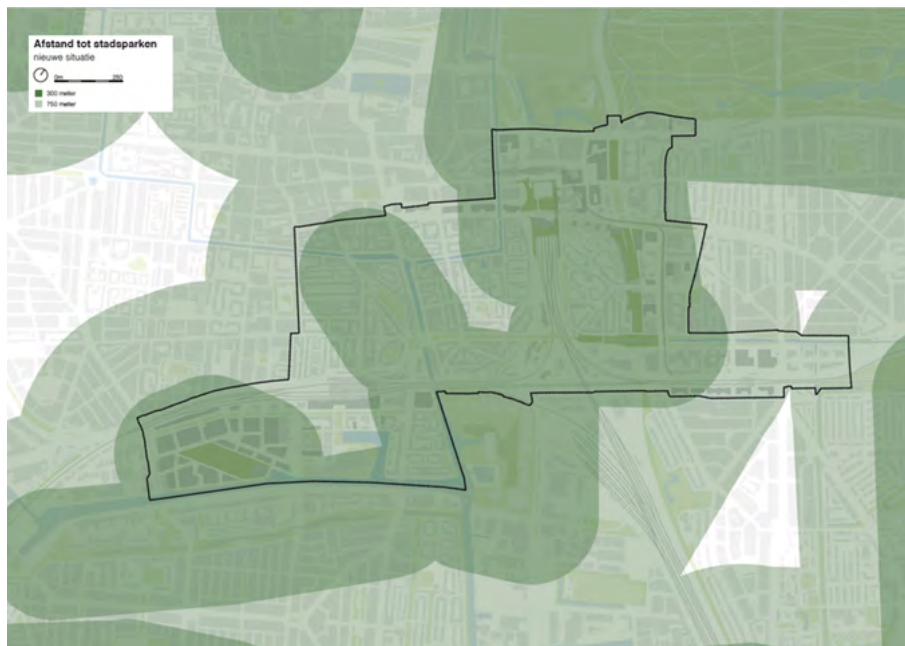
Afstand

Uit wetenschappelijk onderzoek² blijkt dat het zinvol is om richtafstanden tot groen vast te stellen.

Het coalitieakkoord 2023-2026 kiest ook deze weg: in het akkoord staat het uitgangspunt dat iedereen op 300 meter van elke woning een groene verblijfsplek is. Waar deze ontbreekt, ligt er een opgave om nieuw groen te realiseren. Deze opgave zit in de Binckhorst (plan openbare ruimte en buitenruimte Binckhorst, RIS303175 en RIS310092) en Laakhavens (gebieds-NVU laakhavens, RIS311821).

Voor het CID is er uitgezocht in hoeverre groen binnen bereik is. In onderstaande kaart is aangegeven welk deel van het gebied ligt binnen 300 meter en 750 meter van een park. 300 meter tot een groene verblijfsplek is het uitgangspunt van het coalitieakkoord 2023-2026. Met 750 meter is groen op aanvaardbare afstand, gebaseerd op een aanpak van Amsterdam.

² Evaluatie Nota Haagse referentienormen/G4 en Europees vergelijkend onderzoek biedt een overzicht van dit onderzoek

Figuur 5 afstand (hemelsbreed) tot stadsparken na toevoegen nieuw park

Andere kwantitatieve criteria

In het coalitieakkoord 2023-2026 staat ook het streven dat je vanuit elke woning drie bomen ziet, en dat 30% van een wijk in de schaduw valt van een boom. Dit streven wordt ook genoemd in de tabel met richtinggevende normen in deze nota.

Ook krijgen deze criteria een plek in de openbare ruimte plannen, die worden opgesteld bij ontwikkelgebieden of bij herinrichting van straten.

Kwaliteit groen

Het gaat niet alleen om het aantal vierkante meters groen of aantal bomen, maar ook om de kwaliteit. Inzet is om te voorzien in een hoogwaardige groene buitenruimte met een hoge gebruiks- en ecologische waarde.

Het Haagse groenbeleid en het G4 en Europees vergelijkend onderzoek (RIS316628) sluiten goed op elkaar aan. Een aantal aspecten is belangrijk om mee te nemen bij planvorming in ontwikkelgebieden:

- Ecosysteemdiensten – wat levert groen op voor bijvoorbeeld de biodiversiteit?
- Netwerken – is het groen met elkaar verbonden? Dit is van belang voor de beleving van bewoners en voor de biodiversiteit.
- Meervoudig ruimtegebruik – denk aan parken op overkluizingen, of juist openbaar spelen en sporten in gebouwen, zodat de bodem vrij blijft voor groen.

Investerings in kwaliteit mogen echter niet te veel ten koste gaan van de kwantiteit. Ze zijn beide belangrijk.

2.1.8 Normen aanpassen aan verandering in de samenleving

In de voorzieningenonderzoeken en IHP's houden we rekening met de bevolkingsprognoses over 10 jaar. Ontwikkelingen op langere termijn kunnen ertoe leiden dat de richtinggevende normen zelf aangepast moeten worden. Denk aan vergrijzing en maatschappelijke trends. Daarom is het noodzakelijk om na vaststelling de richtinggevende normen regelmatig (elke 2-4 jaar) te evalueren. Op basis van evaluatie kan worden vastgesteld of de richtinggevende normen nog aansluiten bij de behoeften van de bewoners en de ambities van Den Haag, of dat de richtinggevende normen moeten worden bijgesteld. Dit doen we niet te vaak, omdat we met de richtinggevende normen continuïteit willen bieden.

In 2023 zijn de normen voor het eerst geëvalueerd (RIS316628). Uit de evaluatie bleek dat enkele aanpassingen wenselijk zijn. Onder andere het vaststellen van richtinggevende normen voor hoogstedelijk gebied, en het verduidelijken van de richtinggevende normen voor groen.

De vier woonmilieus

1. Hoogstedelijk

Voor dit woon milieu bestaat nog geen bestaande referentie in Den Haag³. Het Central Innovation District zal zich de komende jaren ontwikkelen tot een hoogstedelijk woonmilieu. Op basis van de verwachte samenstelling van de bevolking en in welke mate die afwijkt van het centrum-stedelijk milieu zijn richtinggevende normen voor hoogstedelijk gebied opgesteld. In het voorzieningsonderzoek CID is per deelgebied gekeken hoe de verwachte bevolkings-samenstelling afwijkt.

Kenmerken van deze wijken:

- Groot aandeel 25-45-jarigen en eenpersoonshuishoudens;
- Wonen midden tussen winkels, kantoren en (unieke) voorzieningen voor bewoners, bezoekers, werknemers en toeristen;
- Zeer veel drukte, veel te zien en veel te beleven op straat;
- Uitmuntend OV;
- Zeer hoge bebouwingsdichtheid, hoogbouw en functiemenging in gebouwen.⁴
- Verwachte gemiddelde huishoudensgrootte nieuwbouw van maximaal 1,7 per deelgebied. Dit varieert sterk per wijk.

Afbeelding: hoogstedelijk woonmilieu, bron: foto Manchester Campus (Mecanoo) & impressie HS kwartier CID Den Haag (KCAP)

³ Rotterdam heeft hoogstedelijk gebied, maar daarvoor geen aparte richtinggevende normen opgesteld

⁴ RIS296833 Woonvisie Den Haag 2017-2030.

2. Centrum-stedelijk

Voor dit woonmilieu is gekeken naar de referentiegebieden Zeeheldenkwartier, Regentessekwartier, Transvaalkwartier, Schildersbuurt en Stationsbuurt.

Dit type wijken heeft de volgende kenmerken:

- Groot aandeel 25-45-jarigen en eenpersoonshuishoudens (55%);
- Vooral meergezinswoningen (88%);
- Gemiddelde huishoudensgrootte van 1,94. Dit varieert sterk per wijk.
- Wonen tussen andere functies zoals in metropolitaan milieu, maar met meer wonen en minder kantoren;
- Goede bereikbaarheid met het OV;
- Wonen in een levendige omgeving nabij het centrum van grote stad;
- Veel stedelijke voorzieningen, veel soorten (bijzondere) winkels en horeca en veel verschillende soorten bewoners en bezoekers;
- Appartementen dominant.⁵

Afbeelding: centrum-stedelijk woonmilieu, bron foto's: gemeente Den Haag

⁵ RIS296833 Woonvisie Den Haag 2017-2030.

3. Gemengd-stedelijk

Voor dit woonmilieu is gekeken naar de referentiegebieden Bomen- en Bloemenbuurt, Waldeck, Vruchtenbuurt, Valkenboskwartier, Loosduinen, Leyenburg, Bouwlust en Vrederust en Morgenstond. Dit type wijken heeft de volgende kenmerken:

- Meest diverse leeftijdsopbouw en huishoudenssamenstelling van de drie milieus;
- 46% van de huishoudens bestaat uit één persoon;
- Sterke nadruk op meergezinswoningen (84%);
- Gemiddelde huishoudensgrootte van 1,96;
- Rustige vooroorlogse woonstraten- en buurten in een levendige omgeving met winkels, wijkvoorzieningen en horeca relatief dichtbij het centrum van de stad;
- Stadswoningen, boven- en benedenwoningen met kleine tuinen;
- Woonfunctie dominant. Zowel wijken met hogere dichtheden en meer voorzieningen, als wijken met lagere dichtheden en veel groen;
- Bewoners hechten sterk aan autobereikbaarheid;
- Woonwijken uit de jaren 70 aan de rand van de stad met een mix van laag- en hoogbouw, zowel koop- als particuliere als sociale huur. Ook hier eigen voorzieningencentra aanwezig.⁶

Afbeelding: gemengd-stedelijk woonmilieu, bron: Wonen in Den Haag

⁶ RIS296833 Woonvisie Den Haag 2017-2030.

4. Stedelijk

Voor dit woonmilieu is gekeken naar de referentiegebieden Wateringse Veld, Leidschenveen en Ypenburg. Dit type wijken heeft de volgende kenmerken:

- Groot aandeel gezinnen (57%);
- Relatief veel kinderen (0-15 jaar) en 45-65-jarigen;
- Groot aandeel eengezinswoningen (74%);
- Gemiddelde huishoudensgrootte van 2,73.
- Woonwijken met vooral eengezinswoningen met tuinen uit de jaren '60-'90 (laatste gebieden nog af te maken). Zeer kindvriendelijk. Bewoners op de auto georiënteerd;
- Winkelcentrum en basisvoorzieningen in de wijk;
- Woonbuurten met ruime opzet, veelheid aan openbare ruimte;
- In de oudere buurten veel sociale huurappartementen, de afgelopen jaren zijn eengezinswoningen toegevoegd;
- Bewoners georiënteerd op voorzieningencentra in de wijk, vanwege grotere afstand tot centrum.⁷

Afbeelding: stedelijk woonmilieu. bron beelden: Wonen in Den Haag

7 RIS296833 Woonvisie Den Haag 2017-2030.

2.1.9 Andere factoren van invloed op gebruik voorzieningen

Het gebruik van maatschappelijke voorzieningen en groen wordt niet alleen bepaald door de beschikbaarheid. Ook zaken als persoonlijke voorkeuren en levensstijl bepalen mee of een voorziening goed gebruikt wordt. Bijvoorbeeld bij scholen bepalen ouders naar welke school zij hun kind sturen, dat hoeft niet de school in de buurt te zijn. En bij huisartsen zien we dat veel mensen na een verhuizing nog steeds naar hun oude huisarts in een andere wijk gaan. Dit kan ertoe leiden dat sommige scholen en huisartsenpraktijken overvol zijn, terwijl andere nog plek over hebben. De gemeente kan hier niet van tevoren rekening mee houden. Wel kan de gemeente tijdens de ontwikkeling van een gebied bijsturen.

2.2

Opbouw richtinggevende normen

Wat zijn maatschappelijke voorzieningen?

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven zijn er richtinggevende normen opgesteld voor de domeinen onderwijs, zorg, welzijn, kunst en cultuur, sport, spelen en groen. Het gaat er hierbij om, in de basisbehoeften en welzijn van Den Haag als geheel te voorzien. Deze voorzieningen zijn essentieel om de kwaliteit van leven van de bewoners te verbeteren en om ervoor te zorgen dat Den Haag goed functioneert. De nadruk ligt op de voorzieningen waar de gemeente voor aan de lat staat en waarvan de behoefte goed te relateren is aan het aantal inwoners. Andere maatschappelijke voorzieningen zoals bijvoorbeeld beroeps- en hoger onderwijs zijn evengoed onderdeel van de gebieds/stadsontwikkeling, maar dit loopt niet via de richtinggevende normen.

Richtlijn

Als de stad groeit, neemt ook de vraag naar voorzieningen toe. Het aantal inwoners dat van een bepaalde voorziening gebruik kan maken, bepaalt bij welke toename aan inwoners een extra voorziening nodig is. Dit vertaalt zich naar een richtlijn uitgedrukt in inwoner- of woningaantallen. Voor onderwijs volgen die richtlijnen uit de wet. Voor bepaalde maatschappelijke voorzieningen volgen die uit gemeentelijk beleid, bijvoorbeeld voor de cultuurankers. Niet alle voorzieningen kennen een vastgestelde richtlijn. Daarvoor wordt alleen een richtinggevende normen gehanteerd, gebaseerd op vergelijkbare buurten.

Per soort voorziening kan de berekening afwijken. Bijvoorbeeld voor een huisarts geldt een norm voor de omvang van een praktijk gerelateerd aan het aantal inwoners van een wijk, maar voor bijvoorbeeld basisscholen is een relatie te zien met het woonmilieu. In een stedelijk woonmilieu, met meer eengezinswoningen zijn er naar verhouding meer kinderen dan in een centrum-stedelijk woonmilieu, en zal de behoefte naar scholen sneller toenemen.

Richtinggevende normen

De richtinggevende normen geven het benodigde aantal vierkante meters weer per 1.000 woningen per type voorziening. Dit geeft een beeld van zowel het ruimtebeslag, als de aantallen die nodig zijn bij het bouwen aan de stad. Voor sommige voorzieningen

verschilt de richtinggevende norm per woonmilieu, terwijl we voor andere voorzieningen één stadsbrede richtinggevende norm aanhouden. Bijvoorbeeld voorzieningen die stedelijk worden aangeboden of waar de behoefte niet significant afwijkt per woonmilieu. Bij gebouwde voorzieningen gaat het over vierkante meters bruto vloeroppervlak (bvo), bij groen gaat het over vierkante meters grondoppervlak.

Maatvoering

Een richtinggevende norm voor elk type voorziening volstaat niet zonder kennis van passende maatvoering. Daarom wordt hier per voorziening nader op ingegaan. De maatvoering is een gemiddelde maatvoering voor het type voorziening en kan per locatie afwijken.

Voedingsgebied

Dat geldt ook voor het schaalniveau waarop de betreffende voorziening functioneert. Betreft het een wijkgebonden voorziening zoals een basisschool, of juist een stedelijke voorziening zoals de sportcampus. De maximale afstand die inwoners af willen leggen tot de voorzieningen en de multimodale bereikbaarheid daarvan speelt hierbij een belangrijke rol.

Onderbouwing

Naast de tabel met richtinggevende normen, kennen de verschillende domeinen een eigen, sectorspecifieke onderbouwing van de richtinggevende normen. Iedere sector heeft immers eigen wetgeving, ontwikkelingen en aandachtspunten, die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de richtinggevende normen en die helpen om deze correct toe te kunnen passen. De onderbouwing en kanttekeningen zijn per domein terug te vinden in de bijlagen.

Een voorbeeld hiervan is de huisvesting van basis- en middelbaar onderwijs. Onderwijs-huisvesting is een wettelijke taak. De richtinggevende normen is daarom een maximaal benodigde norm. Er kan immers niet te weinig ruimte hiervoor gepland worden. Voor andere normen, bijvoorbeeld een sporthal, is een gemiddelde van wat we nu in de stad hebben het uitgangspunt.

Toegankelijkheid

Toegankelijkheid van voorzieningen voor alle leeftijden en ongeacht eventuele (fysieke) beperkingen van de doelgroepen draagt bij aan optimaal gebruik van voorzieningen. Bij de realisatie van voorzieningen dragen wij hiervoor dan ook een bijzondere zorg, zowel waar het betreft gebouwen als de openbare ruimte.

2.3

Tabel Haagse richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen

Wijze van tellen

- Maatschappelijke voorzieningen: tel alleen de nieuwe woningen in het ontwikkelgebied. Want voor bestaande woningen in het ontwikkelgebied worden de bestaande voorzieningen al afgestemd op de huidige behoefte.
- Groen: tel de bestaande en nieuwe woningen in het ontwikkelgebied. Want de huidige groenstructuur in de wijk is ooit ontstaan, en sindsdien niet aangepast aan de actuele bevolkingssamenstelling.

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
ONDERWIJS				
Primair Onderwijs Kindcentrum met: • 425 leerlingen • 1 gymzaal • Kinderopvang Inclusief speciaal onderwijs	Richtlijn 1 school per 4.350 woningen Richtinggevende normen 1.000m ² per 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 2.100 woningen Richtinggevende normen 1.900 m ² per 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 2.320 woningen Richtinggevende normen 3.800 m ² per 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 1.165 woningen Richtinggevende normen 3.800 m ² per 1.000 woningen
Voedingsgebied: Buurt/wijk Maatvoering: 4.400 m ² 2.245 m ² onderwijs 455 m ² gymzaal 500 m ² kinderopvang 1.200 m ² buitenruimte	Richtlijn Toepassing van deze richtinggevende normen is niet voor alle woningen in een ontwikkelgebied, maar alleen voor woningen die niet zijn meegenomen in de leerlingenprognose. De leerlingprognoses zijn leidend voor de woningbouwplannen die zijn meegenomen in de leerlingenprognoses.			
Voortgezet Onderwijs • 700 leerlingen • 2 gymzalen Inclusief internationaal & speciaal onderwijs	Richtlijn 1 school per 21.100 woningen Referentienorm 300 m ² per 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 5.100 woningen Referentienorm 1.250 m ² per 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 5.100 woningen Referentienorm 1.000 woningen	Richtlijn 1 school per 3.660 woningen Referentienorm 1.750 m ² per 1.000 woningen
Voedingsgebied: Stadsdeel/stad Maatvoering: 6.410 m ² 5.000 m ² onderwijs 910 m ² gymzaal 500 m ² buitenruimte	Richtlijn Toepassing van deze richtinggevende normen is niet voor alle woningen in een ontwikkelgebied, maar alleen voor woningen die niet zijn meegenomen in de leerlingenprognose. De leerlingprognoses zijn leidend voor de woningbouwplannen die zijn meegenomen in de leerlingenprognoses.			

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
ZORG EN WELZIJN				
Eerstelijnszorg • huisarts • tandarts • apotheek • fysiotherapeut • verloskundige	Richtlijn (zie omrekenfactor naar woningen bovenaan tabel) 1 huisarts per 2.095 inwoners 1 tandarts per 2.000 inwoners 1 apotheek per 6.600 inwoners 1 fysiotherapeut per 1.075 inwoners 1 verloskundige per 2.000 vrouwen in de vruchtbare leeftijd			
Voedingsgebied: Buurt/wijk	Richtinggevende normen Voor hoogstedelijk milieu gemiddeld 327 m ² per 1.000 woningen Voor overige milieus 365 m² per 1.000 woningen:			
Maatvoering: • huisarts 120 m ² • tandarts 120 m ² • apotheek 150 m ² • fysiotherapeut 50 m ² • verloskundige 40 m ²	• huisarts 110 m ² • tandarts 115 m ² • apotheek 40 m ² • fysiotherapeut 90 m ² • verloskundige 10 m ²			
Centrum Jeugd en Gezin	Richtlijn			
Voedingsgebied: Buurt/wijk	1 CJG per stadsdeel wordt momenteel gehanteerd.			
Maatvoering: 1.400 m ²	Richtinggevende normen 40 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 50 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 50 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 70 m ² per 1.000 woningen
Club- en buurthuis, Wijk- en buurtcentrum, Servicepunt XL	Richtinggevende normen			
Voedingsgebied: Buurt/wijk	125 m ² per 1.000 woningen			
Maatvoering: Club- en buurthuis: 600 m ² Wijk- en buurtcentrum/ Servicepunt XL: 2.500 m ²	Onder deze richtinggevende normen valt ook een andere invulling van een buurt/wijkgebouw voor welzijnsfuncties, zoals brede buurtschool, met speeltoeek, multisport verenigingsgebouw of studentensociëteit. Op basis van het DNA van de bestaande wijk, de bevolkingssamenstelling, de aanwezige configuratie en mogelijkheden voor gecombineerd ruimtegebruik invulling te geven aan de richtinggevende normen.			
Hulp richting werk en armoede	Richtinggevende normen			
Voedingsgebied: Stedelijke voorziening	3 m ² per 1.000 woningen			
Begeleid wonen, vervangend tehuis en opvang	Richtinggevende normen			
Voedingsgebied: Stedelijke voorziening	200 m ² per 1.000 woningen			
Maatvoering: Ca. 35 m ² per bewoner				
Verslavingszorg	Richtinggevende normen			
Voedingsgebied: Stedelijke voorziening	3,4 plekken per 1.000 woningen			

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
KUNST EN CULTUUR				
Cultuurankers	Richtlijn			
Voedingsgebied: Stadsdeel	Elk stadsdeel kent een eigen cultuuranker. De inzet is dat het aantal cultuurankers gelijk blijft. In ontwikkelgebieden wordt ingezet op benutting van bestaande cultuurankers, al dan niet met uitbreiding ter plaatse. Een andere mogelijkheid is de realisatie van cultuuranker-satellieten. Hiermee zal een cultuuranker conform de subsidieregeling nevenvestigingen krijgen.			
Maatvoering: 1.000-3.000 m ² 1.800 m ² gemiddeld	Richtinggevende normen 60 m ² per 1.000 woningen			
Bibliotheken	Richtinggevende normen			
Exclusief centrale bibliotheek	45 m ² per 1.000 woningen (één wijkbibliotheek per ca. 30.000 inwoners)			
Voedingsgebied: Buurt/wijk				
Maatvoering: 350-950 m ² 850 m ² gemiddeld				
Musea	Richtlijn			
Voedingsgebied: Stad	Afhankelijk van het gebied in het gebied zelf of een centrale locatie in de stad			
Maatvoering: Vanaf 2000m ²	Richtinggevende normen 200 m ² per 1.000 woningen			
Podia	Richtlijn			
Voedingsgebied: Stad	Afhankelijk gebied in het gebied zelf of een centrale locatie in de stad			
Maatvoering: Vanaf 1500 m ²	Richtinggevende normen 150 m ² per 1.000 woningen.			
Ateliers	Richtlijn			
Voedingsgebied: stadsbreed	Oplossingen in de tijdelijkheid en stadsbrede inpassing			
Maatvoering: Afzonderlijke ateliers 20-60 m ² Verzamelpanden 400-800 m ²	Richtinggevende normen 48 m ² per 1.000 woningen.			
Broedplaatsen	Richtlijn			
Voedingsgebied: stadsbreed	Oplossingen in de tijdelijkheid en stadsbrede inpassing			
Maatvoering: 400-3.000 m ²	Richtinggevende normen 90 m ² per 1.000 woningen.			

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
SPORT				
Algemeen: bij de toepassing van de richtinggevende normen voor sport in een gebied wordt gebruik gemaakt van de Beslisboom Sport. Daarmee kan bepaald worden hoeveel nieuw aanbod er echt nodig is. Dit is ook opgenomen in het IHP sport (RIS311895) en Structuurvisie Zuidwest. De beslisboom is opgenomen aan het einde van dit hoofdstuk.				
Sporthal	Richtlijn 1 sporthal per 22.000 inwoners (zie omrekenfactor naar woningen bovenaan tabel).			
Voedingsgebied: Buurt/wijk	Een nieuwe sporthal wordt bij voorkeur in combinatie met een gymzaal voor voortgezet onderwijs ontwikkeld.			
Maatvoering: 3.000 m ²				
Zwembad	Richtlijn 1 zwembad per 77.500 inwoners (zie omrekenfactor naar woningen bovenaan tabel).			
Voedingsgebied: Stadsdeel	(bron: rapport Drijver & Partners: spreiding is belangrijk + verdeling wedstrijd versus instructie)			
Maatvoering: 4.000 m ²				
Buitensport	Richtlijn Naast het aanleggen van extra veldruimte, zal de gemeente in samenwerking met de sportbonden inzetten op een betere spreiding van teams over het weekend. Bij het bereiken van de maximale bezetting – conform Beslisboom Sport – groeien de buitensportaccommodaties mee aan de hand van de richtinggevende normen.			
Inclusief parkeren, buitenruimte, clubgebouwen	De opgave voor (anders-)georganiseerde buitensport wordt in het ontwikkelgebied gerealiseerd. Of indien niet mogelijk bij voorkeur binnen een hemelsbrede afstand van ongeveer 1.500 meter rond het ontwikkelgebied gerealiseerd of opgelost. Deze afstandsnorm is gebaseerd op een acceptabele reisafstand naar een sportvoorziening, waarbij de fietsverbinding en de bereikbaarheid met openbaar vervoer een rol spelen.			
Voedingsgebied: Stadsdeel				
Maatvoering: Varieert, sportcomplexen hebben bij voorkeur meerdere velden. buitenruimte, clubgebouwen	Richtinggevende normen 2.600 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 4.000 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 6.000 m ² per 1.000 woningen	Richtinggevende normen 10.000 m ² per 1.000 woningen
Speelveldjes zoals Cruyff- en Krajkcek Courts	Richtinggevende normen Voor hoogstedelijk 810 m ² per 1.000 woningen. Voor de overige milieus 1.000 m ² per 1.000 woningen.			
Voedingsgebied: Stadsdeel				
Sport in de openbare ruimte	Richtinggevende normen Voor hoogstedelijk 1.050 m ² per 1.000 woningen. Voor de overige milieus 1.000 m ² per 1.000 woningen.			
	Richtlijn Sport is een onderdeel van de totale openbare ruimte die voor gebruik(sgroen) wordt ingericht, waarbij uitgegaan wordt van minimaal 1.000 m ² voor sport, spelen en bewegen per 1.000 woningen. Er wordt indicatief uitgegaan van 100% dubbelgebruik met groen of verharde openbare ruimte (alle sport in de openbare ruimte wordt gerealiseerd in gebruiksgroen).			
	Daarnaast is de ambitie van de gemeente dat iedereen in 2040 binnen een straal van 1 km rond zijn huis een gelegenheid kan vinden om te sporten in de openbare ruimte. Routes en rondjes worden waar mogelijk aan elkaar verbonden waardoor de wandelaar, de korte én de lange afstand sporter gemakkelijk zijn weg vindt. Er zijn ook voldoende sporttoestellen zoals voor calisthenics.			

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
Groen en spelen				
Algemeen: in de bijlage 1 staat nadere uitleg over doel en toepassing van de richtinggevende normen voor (openbaar) gebruiksgroen, spelen en sport in de openbare ruimte.				
Speelvoorzieningen	Richtlijn			
Voedingsgebied:	0-6 jaar: 1 speelplek per 50 kinderen			
Buurt/wijk	7-12 jaar: 1 speelplek per 75 kinderen			
0-6 jaar: 100-150 meter	13-18 jaar: 1 speelplek per 100 kinderen			
7-12 jaar: 400-600 meter	Ieder kind, jeugdige en jongere vindt een uitdagende maar veilige plek om te spelen, te sporten en verblijven. Deze plek bevindt zich in een actieradius rond zijn huis die passend is bij de leeftijd.			
13-18 jaar: 1.000 meter	40% van de speelvoorzieningen kan worden gecombineerd met groen. Dit schept een verplichting voor de ontwerpogave.			
Maatvoering:	Richtinggevende normen	Richtinggevende normen	Richtinggevende normen	Richtinggevende normen
0-6 jaar: 200 m ²	1207 m ² per 1.000 woningen	2.625 m ² per 1.000 woningen	2.815 m ² per 1.000 woningen	4.950 m ² per 1.000 woningen
7-12 jaar: 500 m ²	Sterk verschillend per deelgebied	0-6 jaar: 1 speelplek per 265 woningen	0-6 jaar: 1 speelplek per 275 woningen	0-6 jaar: 1 speelplek per 200 woningen
13-18 jaar: 750 m ²		7-12 jaar: 1 speelplek per 525 woningen	7-12 jaar: 1 speelplek per 530 woningen	7-12 jaar: 1 speelplek per 275 woningen
		13-18 jaar: 1 speelplek per 675 woningen	13-18 jaar: 1 speelplek per 785 woningen	13-18 jaar: 1 speelplek per 350 woningen

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73

Groen

Richtlijn oppervlakte

Inzet is om te voorzien in een hoogwaardige groene buitenruimte met een hoge gebruiks- en ecologische waarde.

Voedingsgebied:
Buurt/wijk

- Openbaar (gebruiks) groen dient meerdere doelen. Niet elk stuk groen hoeft al deze doelen te vervullen:
- Recreatie (wandelen, sporten, spelen, ontmoeten, tuinieren, picknicken, evenementen, stroken met hondenuitlaat etc, zie ook norm spelen en sporten)
- Klimaatadaptatie (waterberging en voorkomen hittestress)
- Uitzicht en groenbeleving (3-30-300 regel)
- Bevordert biodiversiteit
- Positief effect op de gezondheid

Openbaar groen is hiermee ook bedoeld voor sport, spel en ontmoeting. Voor dat doel kan een klein deel van het openbaar groen (half)verhard worden als paden of speelondergronden. Die (half)verharding moet wel functioneel zijn: het ontwerp principe voor de openbare ruimte is 'groen tenzij'. Dat staat in de Wegwijzer Den Haag Klimaatbestendig (RIS308744) en in de Kadernota openbare ruimte (RIS310884).

In ontwikkelgebieden betekent de richtinggevende normen het aantal m² groen per woning in het gebied, aan het eind van de ontwikkeling van het ontwikkelgebied. Dit wordt vastgelegd in de gebiedsvisie en voorzieningenprogramma voor het gebied. Hiermee tellen we alle bestaande woningen en bestaande groenvoorzieningen in het ontwikkelgebied mee. Dit betekent dat indien op gebiedsniveau van het gehele ontwikkelingsgebied in de huidige situatie al een tekort is aan groen dit tekort ook ingelopen moet worden en dat indien er in de huidige situatie een normatief overschot is, dit normatief overschot benut kan worden voor de nieuwe bewoners. Dus niet het metrage groenvoorziening per toegevoegde woning. Het gaat immers om de leefbaarheid van het hele gebied, niet van een project. Bestaande korten of overschotten buiten de grens van het ontwikkelgebied tellen niet mee. Voor het nieuwe groen wordt gerekend met 10% 'snijverlies' van inritten en dergelijke die groenstroken doorsnijden.

Tuinen op particuliere binnenterreinen tellen ook mee met (openbaar) gebruiksgroen, mits privaatrechtelijk geborgd is dat het openbaar toegankelijk is (overdag) en in het omgevingsplan wordt geborgd dat het groen blijft, en met name toegankelijkheid in overeenstemming is met het handboek openbare ruimte. Groen op parkeergarages telt mee als groen mits voldaan wordt aan bovenstaande eisen voor binnenterreinen, en mits het voldoet aan de eisen uit het handboek openbare ruimte over groene daken. Deze eisen betreffen onder andere een minimale gronddekking van 1,2 meter. Conform de structuurvisie CID telt in dat gebied ook niet-openbaar groen mee voor de doelen klimaatadaptatie.

Richtinggevende normen	Richtinggevende normen	Richtinggevende normen	Richtinggevende normen
8.000 m ² per	8.000 m ² per	16.000 m ² per	24.000 m ² per
1.000 woningen	1.000 woningen	1.000 woningen	1.000 woningen

Richtlijn afstand en kwaliteit

Bij het opstellen van gebiedsvisies en voorzieningenprogramma's wordt rekening gehouden met de afstand van nieuwe woningen tot groen:

Binnen 300 meter van elke woning willen we een groene verblijfsplek hebben. Waar die afstand te groot is, is het streven om voor het gebied een plek aan te wijzen voor nieuw groen. Wij benutten daktuinen/verblijfsruimte in de stedelijke laag⁹ voor spelen, sporten en groen in de directe nabijheid van de woning.

Bij de uitwerking van plannen voor het hele gebied worden ook kwaliteitsaspecten betrokken als bomenstructuur, klimaatadaptatie, biodiversiteit (met inzet op verscheidenheid aan bomen en bomen, die oud kunnen worden), sportieve en recreatieve routes om hard te lopen en te fietsen en ecologische netwerken in aansluiting op de stedelijke groene hoofdstructuur. Hierbij maken we in het ontwikkelgebied voldoende groene, onverharde ruimte waar bomen in de volle grond kunnen staan. Onverharde ruimte draagt op een concrete en zichtbare manier bij aan klimaatadaptatie. Het zorgt met beplanting en met name door bomen voor een verkoelende werking waardoor er een afname is van hittestress, is essentieel voor een goede waterinfiltratie in de bodem en zorgt voor waterafvang en opvang en stimuleert biodiversiteit zoals een goed bodemleven. Het voordeel van groen is daarnaast dat het ook nog meer dan twintig andere ecosysteemdiensten aan de gebruikers levert zoals het bevorderen van de gezondheid. Daarom zetten we conform het coalitieakkoord 'Haags Akkoord' in op het "(onverhard) groen tenzij" principe in alle gebiedsontwikkelingen.

De ruimtereservering voor groen draagt er ook aan bij dat vanuit elke woning drie bomen te zien zijn, en dat 30% van de openbare ruimte in de schaduw van een boom ligt. Op alle beeldbepalende parken en pleinen hebben we aandacht voor kunst in de openbare ruimte.

Categorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd Stedelijk	Stedelijk
Omrekenfactor van woningen naar inwoners	Huishoudens-grootte max 1.7 verschilt sterk per deelgebied	Huishoudens-grootte gemiddeld 1,94, verschilt sterk per wijk	Huishoudensgrootte gemiddeld 1,96	Huishoudens-grootte gemiddeld 2,73
Overige functies	<p>We gebruiken richtinggevende normen om ruimte te reserveren voor voorzieningen waarvan de behoefte goed te relateren is aan het aantal inwoners in een wijk. Er zijn ook voorzieningen die geconcentreerd zijn op één plek, bijvoorbeeld beroeps- en hoger onderwijs. Of waarvoor geen goede ervaringscijfers zijn, bijvoorbeeld een gebedshuis.</p> <p>Voor deze maatschappelijke functies gelden geen richtinggevende normen, maar een “nadenkplicht” om deze in de voorzieningenprogramma’s mee te nemen: beroeps- en hoger onderwijs (MBO, HBO, WO), nutsvoorzieningen, gebedsruimte, kinder-/stadsboerderij, educatie-/stadstuin, scouting, dagbesteding, overige eerstelijnszorg (diëtist, ergotherapeut e.d.) en tweedelijns wijkgerichte zorg (logopedie, psycholoog). Ook wordt rekening gehouden met economische functies, zoals winkels, horeca, dienstverlening, fitness en leisure.</p> <p>Ook zijn er unieke voorzieningen, zoals de Sportcampus of Amare, die voorzien in een stedelijke, regionale of zelfs (inter) nationale behoefte.</p>			

Tabel 1 Richtinggevende normen

Toelichting overige functies

De lijst met richtinggevende normen en overige functies is niet limitatief. De nadruk ligt op de voorzieningen waar de gemeente voor aan de lat staat en waarvan de behoefte goed te relateren is aan het aantal inwoners.

Sommige voorzieningen hebben een ander karakter. Bijvoorbeeld nieuwe vrijetijdsvoorzieningen zoals boulderen, kinderspeelparadijzen en padel, maar ook bioscopen, filmhuizen en musea zijn sterk aanbod gedreven. Ook zijn er landmarks die de stad op de kaart zetten zoals in Den Haag de Sportcampus of Amare, die voorzien in een stedelijke, regionale of zelfs (inter)nationale behoefte. Particuliere scholen of sport-scholen voorzien in een aanzienlijk deel van de behoefte, maar dit is in bovenstaande richtinggevende normen niet betrokken. Hetzelfde geldt voor commerciële gelegenheden en gebedshuizen waar mensen samen komen, of het groen in particuliere tuinen waar velen van meegenieten.

Uiteraard vragen de commerciële functies ook om ruimte. Voor detailhandel, horeca, dienstverlening, sportscholen, leisure, kantoren en bedrijfsruimte gelden echter de beleidsnota’s voor die terreinen.

Voor de richtinggevende normen zijn maatvoeringen weergegeven. De richtinggevende normen zijn echter geen programma van eisen. Dit geldt ook voor de kwalitatieve aspecten in de openbare ruimte. Er zijn nog tal van andere kwalitatieve aspecten, die worden meegenomen in een programma van eisen en ontwerpogave: onder andere vanuit de Nota stadsnatuur, de wegwijzer klimaatadaptief bouwen, bomennota en handboek openbare ruimte. Ook vraagt sport in de openbare ruimte om uitwerking, rekening houdend met toegankelijkheid, blessuregevoeligheid, motorische bevordering, instructie, variatie, veilig, schoon, heel en afgestemd op leeftijd en doelgroep.

Beslisboom Buitensport

In de verdichtende stad wordt de uitdaging steeds groter om het aantal sportvelden evenredig mee te laten groeien met het aantal inwoners. De Beslisboom Buitensport is ontwikkeld als extra check hoeveel oppervlak er echt nodig is voor sport.

Uitgangspunten binnen het ontwikkelgebied

1. Uitgangspunt is dat bij het realiseren van extra woningen in een ontwikkelgebied er extra buitensport (niet zijnde openbare ruimte) en bijbehorende voorzieningen binnen het ontwikkelgebied gerealiseerd worden conform de richtinggevende normen.

De opgave conform de richtinggevende normen wordt getoetst aan:

- a. de huidige en de geprognosticeerde bezetting van de beschikbare velden/buitensport en/of er geen overcapaciteit is of wordt verwacht. Hiervoor geldt de minimale bespelingsnorm conform de Algemene Huurbepalingen buitensport.
- b. de mogelijkheid om door middel van herindeling van bestaande complexen extra ruimte te creëren voor nieuwe velden/buitensport;
- c. door middel van veldintensivering (kunstgras i.p.v. natuurgras) binnen het ontwikkelgebied ruimtewinst mogelijk is. Vervanging van een natuurgrasveld voor een kunstgrasveld levert 0,25 – 0,3 sportveld aan ruimtewinst. Dus 3 a 4 kunstgrasvelden compenseren ruimtelijk 1 natuurgrasveld*;
- d. de mogelijkheid van grondverwerving van derden en/of omzetting openbare ruimte (in eigendom gemeente) ten behoeve van de noodzakelijke uitbreiding van buitensport.

Uitgangspunten sportvoorzieningen buiten de ontwikkelgebieden

2. indien de extra buitensport niet binnen het ontwikkelgebied kan worden gerealiseerd wordt deze voorziening binnen een hemelsbrede afstand van ongeveer 1.500 meter rond het ontwikkelgebied gerealiseerd. Hierbij geldt:

- a. Dat dit wordt getoetst aan 1 a t/m 1d
- b. Dat tevens de mogelijkheid wordt onderzocht van het (mede) gebruik van gronden van buurgemeenten.

Indien niet kan worden voldaan aan 2 geldt:

- c. Dat in het ontwikkelgebied of binnen een maximale hemelsbrede afstand van 1.500 meter buitensportvoorzieningen met volwaardige afmetingen op niet-traditionele wijze worden gerealiseerd, zoals door combinatiegebruik op daken en/of overkluizing van spoor en of wegen;

Als niet kan worden voldaan aan de opgave conform de richtinggevende normen (zie 1 + 2 en 3 geen oplossing biedt) kunnen de volgende compensatiemaatregelen worden ingezet:

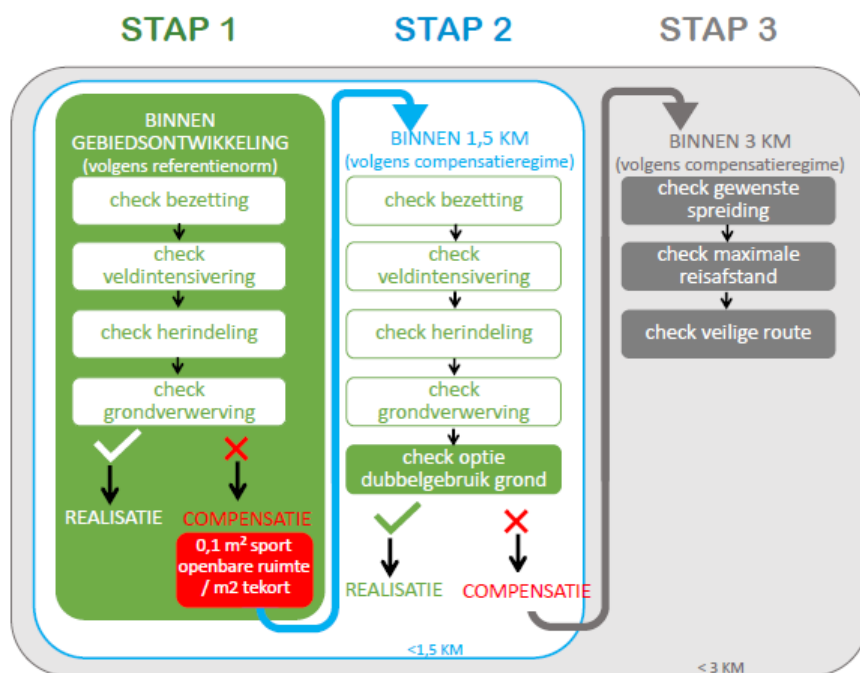
3. De hemelsbrede afstand wordt uitgebreid tot maximaal 3.000m. Voor het CID geldt een uitzondering waarbij 4.000m is bepaald. Hiervoor gelden de volgende uitgangspunten:

- a. Dat er aandacht is voor de spreiding van betreffende sportsoort over Den Haag (en aangrenzende gemeenten)
- b. Dat dit voldoet aan de berekende gemiddelde reisafstand van betreffende sport volgens het onderzoek Remco Hoekman (voor rugby of hockey is de (geaccepteerde) bereidheid groter dan voor voetbal)
- c. Dat de locatie veilig bereikbaar is met langzaam verkeer (geen drukke wegen of andere barrières)

Uitgangspunt bij onvoldoende buitensportvoorziening

4. Een bestuurlijke afweging wordt gemaakt op het moment dat in een verdichtende stad de ambities gaan knellen en niet voldaan kan worden aan de geldende hoeveelheid buitensport. Hier wordt dan een transparante afweging gemaakt tussen reductie van het woonprogramma, minder sportvelden dan behoefte, en andere sectorale belangen.

*Natuurgrasveld per week max 10 uur in weekend/druk op zaterdag = 6 uur. Uitbreiden tot 9 - 10 uur keer 30 weken betekent 3 tot 4 uur extra x 30 weken is 90 tot 120 uur: natuurgrasveld kan 300 uur gebruik aan> dus ombouw van 3 a 4 natuurgrasveld betekent 1 ruimtelijk veld minder nodig.

Figuur 6 Beslisboom buitensport

3 Toepassing richtinggevende normen in ontwikkelgebieden: maatwerk per gebied

3.1

Planvorming ontwikkelgebieden

De richtinggevende normen geven globaal aan hoeveel ruimte er bij ontwikkelgebieden moet worden vrijgehouden voor maatschappelijke voorzieningen en groen. De richtinggevende normen worden toegepast bij het opstellen van ruimtelijke plannen voor een ontwikkelgebied, zoals een structuurvisie en het bijbehorende voorzieningenprogramma. Hierin wordt nader uitgewerkt hoeveel voorzieningen en groen er echt nodig zijn, en hoe dit ruimtelijk gerealiseerd kan worden. Hierbij spelen de bijzonderheden van het gebied een belangrijke rol, zoals de stedenbouwkundige structuur, de huidige en toekomstige bevolkingssamenstelling en het huidige voorzieningenaanbod. Ook kan op dit niveau worden gekeken naar slimme oplossingen zoals functiemenging en efficiënter gebruik van bestaande voorzieningen. Zo komen we tot een concreet plan, dat aangeeft wat er in een gebied echt nodig is aan voorzieningen, waar kunnen die komen, en hoe ze gefinancierd kunnen worden.

Het kan gebeuren dat een gewenste voorziening moeilijk in te passen is in een ontwikkelgebied vanwege de grote ruimtevraag. Bijvoorbeeld sportvelden of een groter park. Dan is het nodig om stadsbreed te kijken waar er plek te vinden is voor deze voorzieningen. Dan wordt op stedelijk niveau geborgd dat die voorzieningen buiten het ontwikkelgebied er ook gaan komen. Dit is met aansluiting op een sportief en recreatief netwerk zeker het geval. Ook kan het zijn dat vanuit participatie of samenwerking met corporaties, marktpartijen of verenigingen er aanvullende wensen zijn.

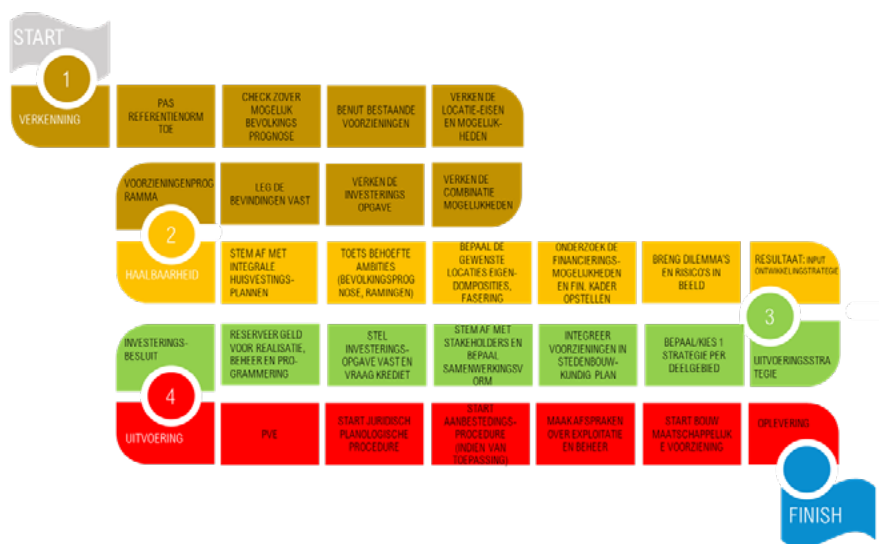
3.2

Realisatie ontwikkelgebieden

Tijdens de ontwikkeling van een gebied, project voor project, verkennen we of de gereserveerde ruimte (m²) echt nodig is of er meer nodig is. Hiermee wordt er maatwerk toegepast. Dit doen we op basis van een aantal aspecten gedurende het proces:

- Bevolkingsprognose
- Benutting bestaande voorzieningen
- Gecombineerd, gedeeld en slim ruimtegebruik
- Samenhang met omliggende wijken
- Benutting tijdelijkheid
- Participatie en samenwerking
- Kansen met beschikbare ruimte, samenwerking
- Nut & Noodzaak/Financiën

Schematische weergaven van gebiedsontwikkelingsproces voor voorzieningen van start tot finish.

Figuur 7 Schematische weergaven van gebiedsontwikkelingsproces voor voorzieningen van start tot finish

3.2.1 Van richtinggevende normen naar bevolkingsprognoses

Uit bevolkingsprognoses blijkt gaandeweg welke bevolking er in het gebied komt wonen. Het benodigde voorzieningenniveau en de investeringen daarin wordt hierop aangepast. Bijvoorbeeld: komen we er minder huishoudens met kinderen wonen, dan zijn er minder speelplekken nodig.

Bij de bekostiging van onderwijs is deze werkwijze met Integrale Huisvestingsplannen wettelijk voorgeschreven. Ook bij andere voorzieningen is de stap van richtinggevende normen per woning naar actuele en accurate bevolkingsprognose (zover mogelijk vanuit gebiedsgrenzen en schaalniveau) een noodzakelijke tussenstap naar concreet te realiseren voorzieningenprogramma.

3.2.2 Benutting bestaande voorzieningen

Veel voorzieningen in de stad worden niet ten volle benut. Het is efficiënt om bestaande capaciteiten te benutten, voordat voorzieningen worden toegevoegd. Zo kunnen scholen meer leerlingen krijgen, omdat er lokalen leeg staan of onderbenut worden. Ook kunnen sportverenigingen meer leden gebruiken binnen de bestaande lessen of worden sporthallen op veel tijdstippen nog niet gebruikt.

3.2.3 Gecombineerd, gedeeld en slim ruimtegebruik

In het Ambitiedocument Omgevingsvisie Den Haag 2050 (RIS310283, 2021) is slim en gecombineerd ruimtegebruik benoemd als leidend ruimtelijk principe voor een duurzame stedelijke ontwikkeling. Het combineren van functies is nodig in een verdichtende stad. Door slimme (innovatieve) combinaties van stedelijke functies in tijd, functionaliteit en ruimte kan veel ruimte worden gewonnen en beter benut. Dit vraagt een andere denkwijze op zaken als financiering, ontwerp, ontwikkeling, exploitatie en beheer. Maatwerk, fasering en duidelijke afspraken zijn nodig om voldoende ruimte te reserveren voor maatschappelijke voorzieningen en groen op de daarvoor meest gunstige locaties.

Om kostenefficiënt te werken in het gebiedsontwikkelingsproces worden de voorzieningen soms direct mee ontwikkeld met woningen. Daarbij is het van belang om oog te houden voor de risico's als gevolg van afhankelijkheden tussen de betrokken partijen. Gecombineerde ontwikkelingen zullen altijd vergezeld moeten gaan van een business-case met aandacht voor de risico's ten behoeve van besluitvorming. Zowel het ontwerp, de financiering als het beheer is complex, het vergroot de onderlinge afhankelijkheid en de flexibiliteit kan hierdoor afnemen. Bovendien leent niet elke voorziening zich even goed voor de combinatie met andere functies.

3.2.4 Inzet van voorzieningen per gebied, deelgebieden en omliggende wijken

De komende jaren worden in Den Haag voornamelijk in binnenstedelijke gebieden veel woningen bijgebouwd⁹. Daardoor neemt de vraag naar voorzieningen in hoog tempo toe op deze locaties, terwijl er weinig ruimte beschikbaar is om deze te huisvesten. Door innovatieve combinaties kan er weliswaar efficiënt worden omgegaan met de beperkt beschikbare ruimte, maar dit is niet altijd voldoende.

9 Begin 2024 is Vroondaal de laatste uitleglocatie binnen Den Haag. Deze is vrijwel voltooid

Zeker voor ruimtevragende voorzieningen als sportvelden zal de ontstane behoefte niet allemaal in de gebieden zelf opgelost kunnen worden. Beschikbare ruimte in omliggende wijken kan dan de oplossing bieden. Hierbij dient gewaakt te worden voor het opknippen van ontwikkelingen in kleinere deelgebieden die vervolgens naar elkaar verwijzen voor de voorzieningen. Een integrale visie op de ontwikkeling van een groter gebied, zoals Zuidwest, voorkomt dit “waterbed” effect.

Concrete afspraken over compensatie elders moeten worden verankerd in het gemeentelijke instrumentarium bij gebiedsontwikkelingsprocessen (zowel publiek-rechtelijk als privaatrechtelijk). Voorzieningsprogramma's voor een gebied, gaan daarom niet alleen over de voorzieningen die in het gebied gaan landen, maar ook over de voorzieningen die ten behoeven van het gebied elders worden gecompenseerd.

Wel willen we nog borgen dat die realisatie elders ook gebeurt. Daarvoor wordt de stadsbrede regie op voorzieningen versterkt, zowel in het planologische spoor (Omgevingsvisie), in de meerjarige investeringsprogramma's (MIP) en IHP's, en via stadsbrede monitoring (zie paragraaf 4.6)

3.2.5 Benutting tijdelijkheid

Bij ontwikkelgebieden worden keuzes gemaakt om al dan niet tijdelijke voorzieningen te realiseren. Het is niet realistisch om bij een eerste ontwikkeling gelijk bijvoorbeeld een buurthuis te realiseren waar conform de referentienorm meer dan 5.000 bewoners nodig zijn. Daarom kan de inzet zijn om bijvoorbeeld eerst een tijdelijk buurthuis te realiseren. Of een buurthuis te openen in een basisschool die in beginperiode nog niet volledig wordt benut. Ook zullen in ontwikkelgebieden niet alle voorzieningen vanaf het begin op elk gewenst tijdstip beschikbaar zijn.

3.2.6 Participatie en samenwerking

Voorafgaand aan de vaststelling van gebiedsvisies vindt participatie plaats. Hieruit kan de behoefte naar voren komen van voorzieningen, vanuit de lokale omstandigheden. Lokale omstandigheden hangen vaak samen met kansen vanuit specifieke samenwerkingen en beschikbare ruimte. Bijvoorbeeld een ontwikkelaar of woningcorporatie heeft tijdelijk ruimte beschikbaar, waarmee een stadsmakersinitiatief ontstaat voor een specifieke voorziening. Een leegstaande ruimte wordt bijvoorbeeld benut voor workshops, studieruimte en co-working dat vervolgens een permanent karakter krijgt.

3.3

Nut en noodzaak, bestuurlijke keuzes

De grote verstedelijkingsopgave leidt tot de vraag of alle ambities wel een plek gaan vinden in verschillende gebieden. Er moet goed nagedacht worden over wat allemaal wel en niet mogelijk is op de ontwikkellocaties.

Het inpassen van alle opgaven vergt verbeelding, inzet, creativiteit en innovatiekracht, zowel in de boven- als de ondergrond. Door innovatief te bouwen, functiemenging en compensatie elders wordt de groeiende ruimtevraag zo goed mogelijk opgelost.

Wanneer niet alles past of niet te bekostigen valt, zal een bestuurlijke keuze gevraagd worden over welke voorzieningen waar te realiseren, en welke voorzieningen niet. Bijstelling van de woningbouwproductie is dan ook een scenario, maar ook een suboptimale oplossing. “Vervolgens is het zaak prioriteiten te kiezen die logisch passen bij het gebied en de opgave. Excelleer daarin en doe de tienkamp! En dan mag er ook een minder onderdeel met een ‘vijfje’ tussen zitten.¹⁰”

In de omgevingsvisie die nu wordt opgesteld wordt per gebied aangegeven welke opgaven daar centraal staan. Dit is mede tot stand gekomen door participatie door middel van de ‘Haagse Mixer’. Dit is een mengpaneel waarin inwoners 10 punten mogen verdelen tussen ambities.

Figuur 8 De Haagse Mixer

“Het inpassen van maatschappelijke voorzieningen is in een hoogstedelijke context complexer dan in een uitbreidingslocatie. Dit maakt dat de gemeente op voorhand na moet denken en communiceren over de beoogde voorzieningen.

-Bureau Stedelijke Planning, 2020

Bij die afweging is het de kunst om over de project- of gebiedsgrenzen heen te kijken en de bijdrage van voorzieningen aan de leefbaarheid van een gebied of de stad als geheel mee te wegen. Fysieke en sociale waarden beïnvloeden daarmee beiden de waarde van de stad, maar niet allebei even direct. In het kader van de omgevingsvisie Den Haag zal de leefbaarheid van de stad een nadrukkelijke rol spelen, waarbij niet alleen het voorzieningenniveau maar ook ruimtelijke kwaliteit en brede welvaart inzichtelijk worden gemaakt.

10 Duurzame gebiedsontwikkeling: doe de tienkamp! TU Delft praktijkleerstoel gebiedsontwikkeling, 2011.

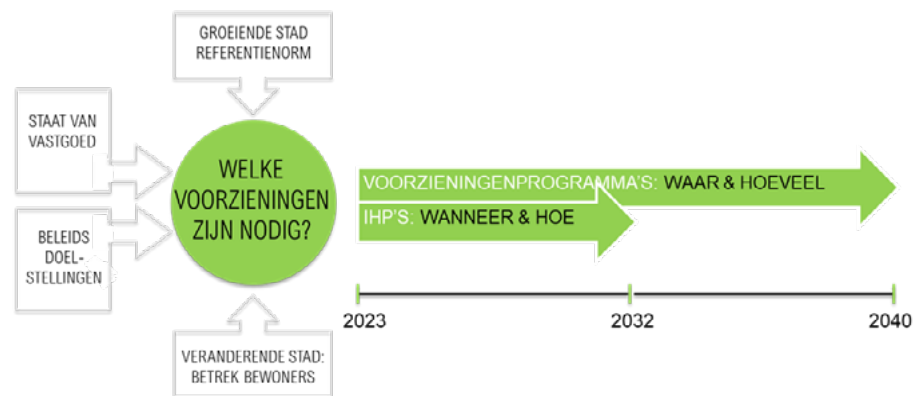

4 Van richtinggevende normen naar realisatie: verdere uitwerking, financiering en ontwikkelstrategie

De richtinggevende normen zijn een goed hulpinstrument om de voorzieningenbehoefte in ontwikkelgebieden ruimtelijk uit te drukken. Daarmee is de realisatie van deze voorzieningen nog niet gegarandeerd. Een succesvolle vertaling naar de praktijk bepaalt uiteindelijk de meerwaarde voor Den Haag.

Hiervoor worden de richtinggevende normen uitgewerkt naar:

- Voorzieningsprogramma's en openbare ruimte plannen voor ontwikkelgebieden. Hierin wordt voor een langere periode uitgewerkt hoeveel ruimte er precies nodig is;
- Integrale huisvestingsplannen (IHP's) voor alle soorten maatschappelijke voorzieningen. Hiermee wordt in de hele stad gestuurd op het gewenste aantal voorzieningen. De IHP's worden tweejaarlijks bijgesteld.

Figuur 9 Toepassing richtinggevende normen in IHP's en voorzieningsprogramma's

4.1

Voorzieningsprogramma's en openbare ruimte plannen: maatwerk per gebied

Voor het bepalen van de concrete opgave per gebied zal zoals in vorige hoofdstuk beschreven maatwerk nodig blijven. De behoefte aan voorzieningen is sterk afhankelijk van het type inwoners in een wijk. In ontwikkelgebieden wordt dat pas in de loop van de gebiedsontwikkeling duidelijk, naarmate woningen gereed komen. De richtinggevende normen geven dit slechts grofmazig aan.

Per voorziening spelen andere aspecten een rol, bijvoorbeeld de leeftijd van de inwoners, aanwezigheid van kinderen, het inkomensniveau of het opleidingsniveau. Ook is niet altijd vooraf bekend wat de samenstelling van de bevolking is in een nieuw te ontwikkelen wijk en zijn veranderingen in de tijd mogelijk.

Daarom spreken we af om voor ontwikkelgebieden een voorzieningsprogramma op te stellen waarin op basis van de richtinggevende normen wordt aangegeven welke voorzieningen op welke plek – in eerste instantie als ruimtereservering – zullen worden toegevoegd. Dit is het resultaat van een uitgebreide analyse van het gebied, de demografie en de reeds aanwezige voorzieningen.

Ook wordt een openbare ruimte plan opgesteld voor sport, spelen en groenvoorzieningen en kunst in de openbare ruimte. Hierin worden ook relaties gelegd met stedelijke netwerken voor sport en recreatie, en het ecologisch netwerk ofwel de aansluiting op de stedelijke groene hoofdstructuur.

Om te zorgen dat maatwerk niet leidt tot willekeur, is hier aangegeven op welke aspecten maatwerk mogelijk is bij het opstellen van voorzieningsprogramma's:

Aspect	Voorbeeld groen en spelen	Voorbeeld gebouwde voorziening
Doel: Zijn er andere manieren om achterliggend doel van een voorziening te bereiken?	Gebruik van toegankelijk privaat groen op daken/daktuinen Inzet op veel bomen (daarmee meer oppervlakte aan boomkroongroen dan oppervlakte groen)	In plaats van buurthuis een studentensociëteit, want er wonen veel studenten
Bevolkingssamenstelling en omvang: Uit bevolkingsprognose of te verwachte huishoudensdichtheid blijkt een andere samenstelling met daaruit andere behoefte of minder inwoners	Minder speelvoorzieningen vanwege minder kinderen	Minder behoefte basisscholen in verband met studentenwoningen
Benutting van bestaande voorzieningen	Benutting speelvoorzieningen, die nauwelijks gebruikt wordt	Sportvelden worden een groot deel van de tijd niet gebruikt. Betere benutting van buiten-sportvelden kan door piekmoment van de jeugdcompetitie op zaterdag te beperken door afspraken met sportbonden te maken (al dan niet met budget voor personeel om gebrek vrijwilligers)

Aspect	Voorbeeld groen en spelen	Voorbeeld gebouwde voorziening
Gecombineerd, gedeeld en slim ruimtegebruik (dubbelgebruik of delen door gebruik op een ander moment)	Deel van speelvoorzieningen kan gerealiseerd worden in het groen. Zo hebben kinderen plek om te spelen en worden ouders uitgenodigd om ook naar het groen te komen.	Brede buurtschool realiseren in plaats van vergroten buurthuis Een sportzaal overdag voor de school, 's avonds verhuren Verschillende functies in één gebouw stapelen: optimale ruimtebesparing, flexibiliteit en samenwerking, mogelijk eigen of aparte entrees en gedeeld parkeren
Samenhang met omliggende wijken: Benutting goed bereikbare mogelijkheden voorzieningen buiten gebiedsgrenzen	Aansluiting sportief/recreatief netwerk om hardlopen en fietsen; Aansluiting op stedelijke groene hoofdstructuur (max 750 meter) Parken binnen bereik (max 300 meter)	Basisschool bereikbaar om de hoek in een andere wijk met nog overcapaciteit Het uitbreiden of intensiveren van een bestaande voorziening om de hoek, die vanuit duurzaamheid toch flink verbouwd moet worden
Benutting tijdelijkheid: Voorzieningen na elkaar in de tijd/al dan niet met een tijdelijke voorziening	Een tijdelijke pop-up park	Tijdelijke blaashal in afwachting permanente sporthal
Kansen benutten vanuit samenwerking	een Burgerinitiatief waarbij een binnentuin opengesteld wordt voor derden	Groter gezondheidscentrum met aandacht voor preventie
Kansen benutten vanuit beschikbare ruimte of gecombineerd ruimtegebruik	Toevoegen van meer groen en bomen vanuit een private ontwikkeling	Meer kleedkamers en opslagruimte en uitgebreidere kantine door dans, vechtsport of urbansportschool te realiseren in gymzaal van school
Verhouding kosten-baten	Een ingreep in de openbare ruimte brengt zodanige kosten met zich mee dat die niet opwegen tegen de maatschappelijke baten van de gemeente ook in relatie tot totale beschikbaarheid en bereikbaarheid aan groen	De kosten van realisatie wegen niet op tegen de baten; ook in relatie tot het aanbod en bereikbaarheid van andere voorzieningen

Tabel 2 Aspecten waarbij maatwerk mogelijk is bij het opstellen van voorzieningenprogramma's

Door deze aspecten te betrekken bij een voorzieningenprogramma komt de gemeente tot een afgewogen besluit over ruimtegebruik en investeringen. Hierbij worden er geen ruimte of middelen ondoelmatig verspild. Op deze wijze komen we van een algemene norm (een ruime jas) tot een passend voorzieningenaanbod (passende jas). Door de keuzes in het proces te beargumenteren is de gemeente transparant.

Het besparen van vierkante meters willen we niet ten koste laten gaan van de beleving van de eindgebruiker. Kwaliteit staat voorop. Daarom pakken we functiemenging integraal aan, waarbij naast de fysieke argumenten dat het ruimte bespaart, ook wordt nagedacht over de "zachte" impact van de combinatie. Ontwerpen vanuit de gedachte wat bewoners nodig hebben om prettig te leven, werken en recreëren en de voorzieningenstructuur daarop laten aansluiten. Het creëren van maatschappelijke meerwaarde blijft daarmee het uitgangspunt.

4.2

Integrale Huisvestingsplannen

De richtinggevende normen vormen een leidraad om zicht te houden op het voorzieningenniveau bij ontwikkelgebieden. Dit neemt echter niet in beschouwing in hoeverre de huidige voorzieningen voldoen aan de beleidsdoelstellingen. Een belangrijke vervolgactie is een analyse van de huidige voorzieningen en het ontwikkelen van een afwegingskader om bestaande voorzieningen te toetsen, op basis van zaken als functionaliteit, duurzaamheid, financiën en bezettingsgraad. De parameters worden per sector opgesteld. Hierin komen niet alleen de ambities voor ontwikkelgebied, maar ook de opgave in de bestaande stad in beeld.

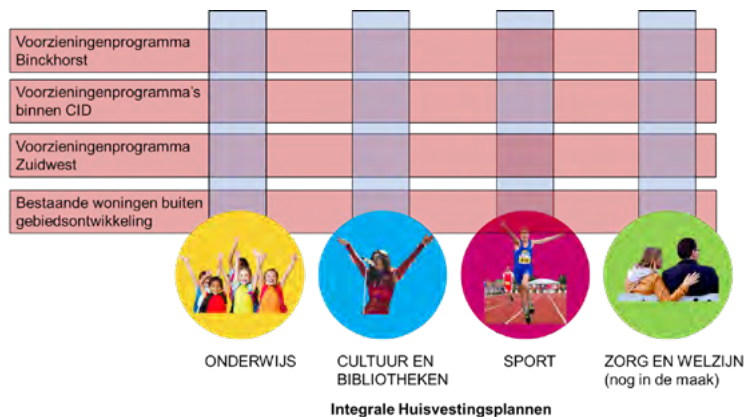
Dit vormt de basis voor het ontwikkelen van integrale huisvestingsplannen (IHP's) per domein. De investeringsplanning wordt tweejaarlijks op basis van de bevolkingsprognose en beschikbare middelen bijgesteld. Door dit voor elk domein in kaart te brengen en actueel te houden, ontstaat een overzicht van de gehele maatschappelijke vastgoedportefeuille en de ambities voor de komende jaren. Daarmee geeft het inzicht in de omvang en samenhang van de totale huisvestingsopgave van Den Haag en de investeringen die daarmee gepaard gaan.

Er zijn al IHP's voor onderwijs, cultuur & bibliotheken en sport. Momenteel wordt gewerkt aan een IHP zorg en welzijn. Voor groen in de openbare ruimte onderzoekt het college of het wenselijk is om een integraal investeringsplan¹¹ groen op te stellen.

4.3

Gebiedsgerichte aanpak en stadsbrede planning van voorzieningen

De realisatie van voorzieningen in de ontwikkelgebieden en de integrale huisvestingsplannen worden op elkaar afgestemd. Zo ontstaat synergie tussen de gebiedsgerichte aanpak en de ambitie om voorzieningen in de hele stad op peil te houden.

Figuur 10 Synergie tussen de gebiedsgerichte aanpak en stadsbrede planning van voorzieningen

11 Investeringsplan in plaats van huisvestingsplan, omdat groen niet in gebouwen gehuisvest wordt

Regie op voorzieningen: realisatie- en ontwikkelstrategie per gebied

De voorzieningenprogramma's en Integrale Huisvestingsplannen brengen het "waar" en "hoeveel", in beeld. Dit wordt uitgewerkt in een "ontwikkelings- of realisatie-strategie", die gaat over het "hoe". Daarbij zet de gemeente verschillende instrumenten in, zoals planologische besluiten, eigen grondposities/actief grondbeleid, financiële middelen, en afspraken met ontwikkelende partijen. In een gebiedsexploitatie kunnen kosten en baten van de totale ontwikkeling (inclusief de maatschappelijke voorzieningen) inzichtelijk gemaakt worden.

4.4.1 Regierol per type voorziening

Qua regierol kan daarbij onderscheid gemaakt worden in een aantal typen voorzieningen. Hieronder wordt per type beschreven hoe deze rol in zijn werk gaat.

In het overzicht komen per voorzieningen verschillende realisatiestrategieën voor. Wellicht kan geconcludeerd worden dat er nog te veel sectoraal gewerkt wordt, terwijl integraal werken meer oplevert voor hetzelfde geld. De uitdagingen van grootstedelijke ontwikkelingen op het gebied van maatschappelijke voorzieningen zullen niet alleen door de markt of de lokale overheid opgelost kunnen worden. Hierin is het zoeken naar de juiste balans: wat pakt de markt op, en waar ligt een rol voor de overheid?

Regierol	Type voorzieningen	Ruimtelijke strategie	Afweging en financiën
Voorzieningen, die gemeente in (juridisch) eigendom neemt	basisonderwijs (inclusief kinderopvang), speciaal onderwijs, middelbaar onderwijs, Centrum voor Jeugd en Gezin, wijkcentra met Servicepunt XL, cultuurankers, bibliotheken, sporthallen, zwembaden, podia, grootste gedeelte van broedplaatsen, ateliers en ca de helft van musea en ook een deel maatschappelijke opvang	Reserveringen van voorzieningen op gemeentegrond of te verwerven locatie (actief grondbeleid) en bundeling in voorzieningenclusters Inzet op eventuele tijdelijke locaties Overleg met onderwijsinstellingen over locaties met gecombineerd ruimtegebruik	Nut & Noodzaak voorzieningen op basis van IHP's en financiële afweging beschikbare middelen (MIP) Gros voorzieningen is aangelegenheid opvolgende colleges/raden, inzet op oplopende kapitaalreeks van beschikbare middelen (MIP) Uit te werken systematiek voor onderhoud, beheer en exploitatie (personeel)
Commerciële zorgvoorzieningen	Eerstelijns Zorgvoorzieningen en wijkgerichte tweedelijnszorg	In het IHP Zorg & Welzijn onderzoek naar publiek- en privaatrechtelijk instrumentarium Inzet clustering in gezondheidscentra reserveringen in bestemmingsplan/omgevingsplan met gemengde en specifieke eerstelijnszorgbestemmingen samenbrengen van ontwikkelaars met (vertegenwoordiging van) huisartsen en andere zorgprofessionals in de eerste lijn	Door de markt/zorgaanbieder verantwoordelijke waarborging: G4/VNG-inzet richting Nederlandse Zorg Autoriteit over vastgoedtariefstelling van verzekeraars, juiste indexatie en differentiatie naar gebieden en het financieel instrumentarium voor startende praktijken Eventuele afspraken over betaalbaarheid in anterieure overeenkomsten

Regierol	Type voorzieningen	Ruimtelijke strategie	Afweging en financiën
Georganiseerde buitensport	Zorgvoorzieningen en wijkgerichte tweedelijnszorg	Beslisboom Sport (zie paragraaf 2.4) Inzet Vlietzone voor CID en Binckhorst Hierbij sterke afhankelijkheid van regels van landelijke sportbonden en beschikbaarheid van vrijwilligers, die zorgen voor sterke piekmomenten op de zaterdag vanuit regionale competitie-programmering en vaste maatvoeringen van sportvelden	Nut & Noodzaak voorzieningen op basis van IHP's en financiële afweging beschikbare middelen Gros velden aangelegenheid opvolgende colleges/raden, inzet op oplopende kapitaalreeks van beschikbare middelen Kostenverhaal/begroting/Rijksmiddelen voor slimme oplossingen met gecombineerd ruimtegebruik Uit te werken systematiek voor onderhoud, beheer en exploitatie (personeel)
Voorzieningen in de openbare ruimte	Sportvelden en -banen	Ruimtereserveringen in gebiedsontwikkeling Aparte projecten voor grote groenparken, speelveldjes, bomen aanpak bestaand groen en sportieve/ecologische netwerken binnen en buiten ontwikkelgebieden Uit te werken beleid om voldoende sporttoestellen, speeltuinen en groen in toegankelijke binnentuinen van private eigenaren te waarborgen	Kostenverhaal, Rijksmiddelen en middelen in begroting stedelijke ontwikkeling Onderzoek naar aanvullende financieringsmogelijkheden, voor kosten die niet op de ontwikkelaar verhaald kunnen worden Onderzoek naar nader uit te werken systematiek ook voor toenemende kosten voor beheer, onderhoud
Specials en overige commerciële maatschappelijke voorzieningen	Speeltuinen, sportveldjes, sporttoestellen en groen	Ruimtereserveringen Diverse sturingsmiddelen Stadsmaken/placemaking vastgestelde Plintenstrategie (RIS312977)	Middelen in IHP's Subsidies voor verenigingen en instellingen, begrotingsbudget voor stadsmaken/placemaking al dan niet uit kostenverhaal Instrumentarium plintenstrategie

Tabel 3 Regierol per type voorziening

4.4.2 Actief grondbeleid

Tegelijkertijd zal de gemeente, zoals het bovenstaande overzicht laat zien, voor heel veel functies ook zelf ontwikkelen op eigen grond. En zal waar nodig (en mogelijk) vastgoed of grond aankopen (actief grondbeleid). Daarbij gaat het vooral om grotere voorzieningen als georganiseerde buitensport, sporthallen, VO-scholen of een bibliotheek. Daar waar de gemeente de maatschappelijke voorzieningen op deze wijze moet ontwikkelen, zal gezocht worden naar het bundelen van functies in voorzieningencusters.

4.4.3 Juridische instrumenten (Omgevingswet)

Met de invoering van de Omgevingswet verandert de juridische context van stedelijke ontwikkeling. Alle betrokken partijen zullen hieraan moeten wennen en zich aanpassen. De gemeente zal de beleidsdoelen uit deze nota opnemen in de Omgevingsvisie. Dit biedt een kans om fysieke en sociale waarden, in balans met elkaar, een plek te geven in de lange termijn ontwikkeling van de gemeente.

4.4.4 Bekostiging

Voor de bekostiging van maatschappelijke voorzieningen en groen is er een aantal bronnen beschikbaar. In de toekomst zijn wellicht andere bronnen mogelijk. Den Haag onderzoekt deze mogelijkheden, in samenwerking met andere G4 gemeenten en met het Rijk.

Kostenverhaal

Grondexploitaties en anterieure overeenkomsten behoren tot het vertrouwde instrumentarium.

De Nota kostenverhaal wordt in 2024 vernieuwd. Er is hierbij ook aandacht nodig voor regie en bekostiging van voorzieningen op bovenwijks niveau. Voor mobiliteit worden kosten in rekening gebracht voor mobiliteitsvoorzieningen die samenhangen met een ontwikkeling, maar buiten het ontwikkelgebied liggen. Wat voor mobiliteitsnetwerken geldt, geldt echter ook voor ecologische en sportieve netwerken. Want die zijn belangrijk voor een klimaatadaptieve en gezonde leefomgeving, zeker voor het hoogstedelijk gebied.

Rijksbijdragen

Den Haag heeft in 2023 bedragen gekregen van het Rijk voor stedelijke ontwikkeling. De onderbouwing van de aanvragen is mede gebaseerd op de nota Haagse referentienormen 2021.

4.4.5 Plintenstrategie

Veel verschillende functies zullen terecht moeten komen in de plinten van diverse ontwikkelingen. Recentelijk is hiervoor de plintenstrategie ontwikkeld. De vastgestelde Plintenstrategie (RIS312977) en bijbehorende onderzoek bevat een 'instrumentenladder': circa 30 instrumenten waarmee de gemeente kan sturen op betaalbare, levendige en aantrekkelijke plinten, ingedeeld in verschillende niveaus van overheidsbetrokkenheid: richting geven, verbinden, reguleren, stimuleren, of zelf ontwikkelen. Voor de voorzieningen is deze indeling ook relevant:

Richting geven

Vanuit voorzieningenprogramma's, IHP's, plintenvisie en gebiedsnota's zelf worden ambities vastgelegd.

Regulering (juridisch)

Deze ambities kunnen vervolgens mogelijk publiek- en privaatrechtelijk sterker verankerd worden.

Stimuleren (financieel)

Financieel kunnen er op verschillende wijze geprikkeld worden.

Dit kan zowel door (structurele) middelen gericht op specifiek voorzieningen of met een plintenfonds.

Verbinden

In de Binckhorst is er specifieke matchmakingtool met website om matching tussen vraag en aanbod te stimuleren. Stadsbreed was die er in het verleden met Steenworp. Ook kan gedacht worden aan een plintenregisseur of makelaar (voor tijdelijk gebruik) in uitbreiding op broedplaatsenmakelaar.

Zelf doen

Dit gaat over de keuze om als gemeente zelf voorzieningen in eigendom te nemen.

4.4.6 Place making/stadsmaken, samenwerking met woningcorporaties/-ontwikkelaars en participatie

Waar de richtinggevende normen een top-down benadering hebben, gaat placemaking en stadsmaken uit van bottom-up benadering. Kansen worden hiermee benut om invulling te geven aan de lokale omstandigheden en voor verschillende behoeften in de samenleving.

In de grote ontwikkelgebieden die voorzien zijn, kunnen pilots worden opgestart. Daarbij kunnen ook woningcorporaties worden betrokken, die zowel goed zicht hebben op de bewoners die van hun woningen afhankelijk zijn als de expertise hebben op het gebied van vastgoedontwikkeling. Met name in Zuidwest liggen hier kansen. Ook in andere gebieden kunnen pilots tot stand komen.

Dit kan gaan om invulling te geven aan de richtinggevende normen, maar ook om aanvullingen. Initiatieven vanuit bewoners en verenigingen om leegstand of onderbenutte ruimte te benutten komen dan ook tot bloei. Bij sport bijvoorbeeld kan het bijvoorbeeld gaan om watersportcultuur of de behoefte aan meer vechtsportfaciliteiten.

Participatie is daarom van belang temeer deze behoefte vanuit de achtergrond van personen en behoefte-onderzoeken niet altijd direct boven komen drijven.

4.5

Financiële dekking

Indien er voor gekozen wordt om in aansluiting bij de woningbouwproductie uitvoering te geven aan de realisatie van voorzieningen dan gaat dat in de meeste gevallen niet zonder dat hiervoor gemeentelijke financiële middelen beschikbaar worden gesteld. Daarom is gestart met het in beeld brengen van deze financiële opgave per type voorzieningen en per ontwikkelgebied zodat deze kostenpost integraal kan worden meegewogen bij besluitvorming over ontwikkelgebieden. Binnen de kaders van de vastgestelde gemeentelijke begroting wordt op basis van een businesscase besloten over de toekenning van middelen.

In de meerjarenbegroting is een oplopende reeks opgenomen voor IHP-middelen (middelen voor de Integrale Huisvestingsplannen te alloceren in het MIP). Hiermee kan -indien voor volgende jaren de reeks wordt doorgezet - een groot deel van benodigde investeringen gedekt worden. De uitdaging is door bestaande onderbenutting aan voorzieningen en slim en gecombineerd ruimtegebruik hiermee de benodigde investeringen in voorzieningen te dekken. Echter de investeringskosten vragen ook om indexatie (inflatie). Daarnaast zijn er ook onrendabele toppen in verwerving in de begroting stedelijke ontwikkeling (grondexploitatie, bodemsanering) en zijn er forse investeringen nodig voor voldoende voorzieningen in de openbare ruimte.

Zowel de gebouwde voorzieningen als de voorzieningen in de openbare ruimte vragen naast de investeringskant ook om exploitatiemiddelen in de vorm van beheer en onderhoud en subsidieverlening aan instellingen. De openbare ruimte moet onderhouden worden en beheerd, en een bibliotheek heeft ook personeel nodig.

In de dekkingsmethodiek vraagt deze component om aandacht. Bij het opstellen van businesscases zal bovendien de exploitatie moeten worden meegenomen.

Er zal een generiek onderzoek worden gestart om te bezien in hoeverre de huidige gemeentelijke financieringssysteem passend is voor de opgave en of aangepast dient te worden.

De wijze waarop de realisatie en exploitatie van maatschappelijke voorzieningen gefinancierd wordt verschilt in de huidige situatie per type voorziening.¹²

Categorie	Wettelijke taak huisvesting gemeente	Investerings vervanging en uitbreiding	Exploitatie en beheer
Onderwijs	Ja ¹³	Structurele middelen, toekenning via het Programma Onderwijshuisvesting	Verantwoordelijkheid schoolbesturen, bekostigd via lumpsum ministerie van OCW ((groot)onderhoud, aanpassingen, energieverbruik en schoonmaak)

¹² Zie bijlage 2 voor aanvullende informatie over de financiering van voorzieningen per domein.

¹³ Wet op het primair onderwijs & Wet op het voortgezet onderwijs. De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs.

Categorie	Wettelijke taak huisvesting gemeente	Investerings vervanging en uitbreiding	Exploitatie en beheer
Zorg	Deels ¹⁴	Eigenstandige verantwoordelijkheid van de zorginstellingen	Huisvestingslasten deels via subsidies, deels via andere inkomsten bekostigd (markt/verzekeraars)
Welzijn	Deels ¹⁵	Structurele (oplopende) reeks investering via het MIP en via kostendekkende huur vanuit subsidies aan instellingen	Servicepunten XL en CJG's worden volledig bekostigd door de gemeente (kapitaallasten en exploitatie). Wijkcentra betalen huur, maar inkomsten via subsidies
Kunst en cultuur	Nee	Structurele (oplopende) reeks investering via het MIP	Bekostigd door subsidies. Klein onderhoud door instellingen, groot onderhoud door de gemeente
Sport	Nee	Structurele (oplopende) reeks investering via het MIP Incidenteel, via de MJOP	Sportvelden beheerd door de gemeente, sportaccommodaties in bruikleen aan de vereniging (verantwoordelijk voor onderhoud). Personeelskosten, onderhoudskosten en subsidies uit programmabegroting Sport
Groen	Nee	Investerings: incidenteel via grondexploitaties en kostenverhaal (overeenkomsten met ontwikkelende partijen)	Dagelijks beheer en onderhoud: structureel, via Programma Buitenruimte. Bij incidentele investeringen dient structureel beheer gedekt te zijn
Spelen & sporten in openbare ruimte	Nee	Investerings: incidenteel via begroting stedelijke ontwikkeling, grondexploitaties en kostenverhaal (overeenkomsten met ontwikkelende partijen)	Beheer, onderhoud en vervanging door de gemeente, actief via Programma stadsdelen en wijken bijgestaan door vrijwilligers, ouders en verzorgers

Tabel 4 Wijze van realisatie en exploitatie

4.6

Monitoring

Het college koppelt op meerdere manier terug hoe het gaat met het voorzieningen-niveau in de stad. Monitoring zal niet alleen ingaan op de situatie van dat moment, maar ook een vooruitblik bieden naar de toekomst:

- Doel: wordt het doel bereikt om voldoende voorzieningen te hebben voor de bewoners van de stad? Dit gebeurt door realisatie van nieuwe voorzieningen, maar ook door benutting van bestaande voorzieningen, of het achterblijven van de vraag.
- Reserveringen: zijn locaties uit de voorzieningenprogramma's vastgelegd?
- Zicht op Realisatie: zijn er publiekrechtelijk (omgevingsplan) of privaatrechtelijk afspraken gemaakt over realisatie van voorzieningen? Heeft de gemeente (IHP-) middelen of middelen van derden om voorzieningen te realiseren?
- Realisatie: Zijn er bouwvergunningaanvragen of opleveringen van maatschappelijk vastgoed?

Voorzieningen die nu in visies en voorzieningenprogramma's zijn opgenomen, zullen de komende jaren steeds concreter worden. Dat zal in de monitoring terug te zien zijn.

¹⁴ Wet maatschappelijke ondersteuning.

¹⁵ Wet maatschappelijke ondersteuning, Participatiewet en Jeugdwet. De gemeente is wettelijk verplicht om ondersteuning te bieden, maar is vrij in de keuze voor het aanbod van de soort voorzieningen.

4.6.1 Stadbrede monitoring via Integrale huisvestingsplannen

De realisatie van maatschappelijke voorzieningen en groen wordt geregeld in de Integrale huisvestingsplannen. De IHP's worden ongeveer tweejaarlijks bijgesteld, op basis van de stand van zaken van dat moment. Zo is de gewenste voorzieningenplanning steeds voor de komende 10 jaar op orde.

4.6.2 Ontwikkelgebieden: Voortgangsrapportages

De voortgangsrapportages voor ontwikkelgebieden gaan in op de voortgang van de voorzieningenprogramma's. De voortgangsrapportages verschijnen elk halfjaar tot een jaar.

4.6.3 Ontwikkelgebieden: herijking voorzieningenprogramma's

De inzet is dat voorzieningenprogramma's ook periodiek herijkt worden. Herijking zal plaatsvinden indien de behoefte door een andere bevolkingssamenstelling daartoe aanleiding geeft. Dit kan zowel door een ander woonprogramma (fasering) als door ander type bewoners of huishoudensdichtheid.

De IHP's en de voortgangsrapportages ontwikkelgebieden worden anno 2023 besproken in de commissie Samenleving. Het verdient aanbeveling om de IHP's ook te richten aan de commissie Ruimte, omdat zij van invloed zijn op ruimtelijk beleid.

Bijlagen

Bijlage 1 Onderbouwing per domein

Bijlage 2 Financiering

Bijlage 3 Samenvatting rapportage BSP – Ruimtelijke voorzieningen Den Haag

Bijlage 1 Onderbouwing per domein

Bijlage 1a. Onderwijs

Gemeenten hebben de wettelijke zorgplicht voor voldoende en adequate huisvesting voor scholen binnen de gemeentegrenzen. Als nieuwe wijken ontstaan en bestaande wijken worden verdicht, moeten daar tijdig nieuwe scholen en andere belangrijke voorzieningen voor kinderen staan. De gemeente heeft hierin een regierol.

Den Haag zet in op brede buurtscholen en kindcentra. In 2025 zijn alle Haagse vo-scholen een brede (buurt)school. Dit houdt in dat elke vo-school met andere scholen, instellingen en/of bedrijven samenwerkt om het onderwijs voor hun leerlingen te verbreden en te verrijken. Daarnaast wordt ingezet op de ontwikkeling van kindcentra: integrale voorzieningen voor kinderen van 0 tot en met 12 jaar. Onderwijs, zorg en welzijn komen in kindcentra bij elkaar.

Onderbouwing referentienorm

Primair Onderwijs

- Een basisschool is een buurtvoorziening.
- In een kindcentrum wordt primair onderwijs gecombineerd met een gymzaal en kinderopvang.
- Per 425 leerlingen is 1 basisschool nodig. Dit is gebaseerd op de voorkeur om kindcentra met een dubbele leerlijn te bouwen (minimaal 17 groepen).
- Het benodigde metrage voor een kindcentrum betreft 4.400 m² bruto vloeroppervlak.

	Binnenruimte (m ²)	Buitenruimte (m ²)	BVO per 425 leerlingen (m ²)
Primair onderwijs	2.245	1.000	3.245
Gymzaal	455		455
Kinderopvang	500	200	700
Totaal			4.400 m²

Tabel 1: uitsplitsing richtinggevende normen primair onderwijs in m² BVO

Voortgezet Onderwijs

- Een vo-school is een bovenwijkse voorziening.
- Momenteel kent Den Haag ongeveer 40 vo-scholen en ruim 28.000 leerlingen in de bijbehorende leeftijdscategorie. Per 700 leerlingen is een school in het voortgezet onderwijs nodig.
- Het benodigde bruto vloeroppervlak voor een middelbare school is ca. 6.410 m². Dit is inclusief buitenruimte en twee gymzalen.
- Speciaal en internationaal onderwijs zijn meegenomen in de richtinggevende normen, maar niet uitgesplitst in een eigen categorie.

	Binnenruimte (m ²)	Buitenruimte (m ²)	BVO per 700 leerlingen (m ²)
Klaslokalen	5.000	500	5.500
Gymzalen	910		910
Totaal			6.410 m²

Tabel 2: uitsplitsing richtinggevende normen voortgezet onderwijs in m² BVO

Bijlage 1b. Zorg en welzijn

De wereld van zorg en welzijn kent veel wettelijke kaders. Doordat men langer zelfstandig thuis woont, is zorg en ondersteuning in de buurt van groot belang. Hagenaars in een kwetsbare positie kunnen sinds 2015 voor brede ondersteuning terecht bij de Servicepunten XL. Deze zijn gehuisvest in buurt- en wijkcentra, met een breed welzijnsaanbod. Er vindt steeds meer verbinding plaats tussen welzijn en de eerstelijnszorg, zoals in het gezondheidscentrum de Rubenshoek al het geval is.

De missie is dat de Haagse jeugd veilig, gezond en met plezier opgroeit, haar talenten ontwikkelt en meedoet in de stad. In het Centrum Jeugd en Gezin (CJG) zijn de taken bijeengebracht die de gemeente uitvoert op grond van de Wet Publieke Gezondheid en de Jeugdwet. Sinds 2012 heeft elk stadsdeel een eigen CJG.

Onderbouwing richtinggevende normen

Eerstelijnszorgvoorzieningen

De eerstelijnszorgvoorzieningen betreffen huisarts, tandarts, fysiotherapeut, verloskundige en apotheek. Dit is zorg waar inwoners zelf zonder verwijzing naartoe kunnen gaan.

- Voor huisartsen geldt een normpraktijk van 1 huisarts per 2.095 patiënten. Echter, de normpraktijk voor huisartsen is de afgelopen periode al diverse keren naar beneden bijgesteld. De Landelijke Huisartsen Vereniging (LHV) pleit al enkele jaren voor een verkleining van het aantal patiënten in huisartsenpraktijken, zodat huisartsen meer tijd per patiënt krijgen. Wat de LHV betreft komt de norm op 1.800 patiënten per praktijk te liggen.
- De richtinggevende normen voor de overige voorzieningen zijn gebaseerd op de huidige situatie in Nederland, Zuid-Holland of Den Haag. Hierin is geen rekening gehouden met over- of onderbenutting op dit moment.
- In het stedelijke woonmilieu is de huishoudensgrootte per woning groter dan in de andere milieus. In theorie zou dit voor iedere voorziening een grotere behoefte per woning betekenen. Echter betreffen dit juist 'sterke' wijken waar de bevolking meer te besteden heeft en over het algemeen een gezondere leefstijl heeft. Daarom wordt een gezamenlijke richtinggevende normen gehanteerd voor alle woonmilieus. Alleen voor het hoogstedelijke milieu met een lagere huishoudensgrootte is de norm lager gemaakt. Met kleine huishoudens en veel studenten wordt een lagere behoefte verwacht.
- Maatwerk is noodzakelijk op basis van de huidige bezetting en het type inwoners in een wijk.

	Aantal per 1.000 inwoners	BVO m ² per 1,0 fte
Huisarts	0,48	120
Tandarts	0,5	120
Apotheek	0,15	150
Fysiotherapeut	0,93	50
Verloskundige	0,5 per 1.000 vrouwen in de vruchtbare leeftijd	40

Tabel 3: richtinggevende normen eerstelijnszorg

Welzijn, jeugd en wijken

De richtinggevende normen voor welzijn jeugd en wijkvoorzieningen zijn in beeld gebracht op basis van het huidige metrage per inwoner in Den Haag.

- De behoefte aan CJG's en club- en buurthuizen is groter in wijken met veel kinderen en jongeren. Bij het opstellen van deze richtinggevende normen is gekeken naar het huidige aantal vierkante meters en niet naar feitelijk gebruik.
- Feitelijk worden beschikbare vierkante meters in wijk- en buurtcentra (Servicepunten XL) ook gebruikt als club- en buurthuizen. Er is een grote mate van functievermenging. Veel maatschappelijke initiatieven, bewonersinitiatieven, vrijwilligersorganisaties en zelforganisaties maken gebruik van beide soort locaties. Daarom is gekozen voor één gezamenlijke richtinggevende normen.
- Den Haag hanteert het beleidsmatige concept van een "Buurthuis van de toekomst", waarin sportclubs, scholen, culturele-, zorg- en welzijnsinstellingen en andere organisaties een accommodatie delen. De behoefte in vierkante meters aan welzijnsvoorzieningen wordt daarom deels ondergebracht in voorzieningen van een andere categorie.
- Stadsdelen krijgen signalen dat er momenteel een ruimtetekort is voor maatschappelijke initiatieven en dat de bezettingsgraad van welzijnslocaties over het algemeen hoog ligt. Met het IHP Zorg & Welzijn wordt daarom onderzoek gedaan naar de bezettingsgraad.

	Huidig BVO m ²	M2 per 1.000 inwoners
Centrum Jeugd en Gezin	13.900	26 m ²
Club- en buurthuis	3.000	6 m ²
Wijk- en buurtcentrum/Servicepunt XL	29.500	55 m ²
Totaal		87 m²

Tabel 4: richtinggevende normen welzijn, jeugd en wijken

Sociale zaken en dienstverlening: hulp richting werk en armoede

Dit betreft klantontvangst richting werk en armoede, bestaande uit:

- Centrale voorzieningen waaronder gemeentelijke kredietbank, WSP (Den Haag Werkt!), Coördinatie Punt dak- en thuislozen en re-integratie.
- Wijkvoorzieningen waaronder schuldenproblematiek, sociale raadsleden en servicepunten arbeid (gericht op jongeren).

Over het algemeen is centralisering van de voorzieningen wenselijk. Voor bepaalde doelgroepen is sprake van een drempel, waarmee het van belang is dat er ook voorzieningen in de nabijheid zijn. Inzet is daarom op spreiding, maar niet altijd met een eigen faciliteit, bijvoorbeeld door ook van Servicepunt XL gebruik te maken.

Momenteel is een groot deel van de voorzieningen gesitueerd aan de Fruitweg.

	Huidig BVO m ²	M2 per 1.000 inwoners
Voorzieningen sociale zaken	6.080	1,3 m ²

Tabel 5: richtinggevende normen hulp richting werk en armoede

Begeleid wonen, opvang en verslavingszorg

- In totaal zijn er in Den Haag 49 locaties voor begeleid wonen, vervangend tehuis en opvang (peildatum 2021). Een deel betreft gemeentelijk vastgoed (15.500 m²) en een deel andere instellingen en stichtingen zoals het Leger des Heils. Dit zijn 34 locaties met een capaciteit voor 1.034 personen. Met een gemiddelde van 35 m² per persoon (totaal 36.200 m²) leidt dit tot een metrage van 200 m² per 1.000 woningen.
- Op dit moment zijn er 22 locaties voor verslavingszorg met een capaciteit van 884 personen. Op basis van de huidige woningvoorraad in Den Haag komt dit neer op 3,4 plekken per 1.000 woningen.
- Dit deel van de behoefte aan opvang hangt niet samen met bevolkingsgroei, maar bijvoorbeeld met het woningtekort en andere crises.

Bijlage 1c. Kunst en cultuur

In het Beleidskader Kunst en Cultuur 2021-2024: Zee aan mogelijkheden (2019) zet de gemeente in op het in standhouden van een divers en hoogwaardig cultureel aanbod voor een breed publiek. De ontwikkelgebieden in de Binckhorst, het CID en Zuidwest zijn daarom van grote invloed om deze ambitie te realiseren. Voldoende ruimte voor kunst en cultuur is van belang om de leefbaarheid in deze gebieden te behouden of vergroten. In het IHP Cultuur & Bibliotheken is de opgave voor komende 10 jaar weergegeven.

Onderbouwing richtinggevende normen

Cultuurankers

Ieder stadsdeel in Den Haag heeft een Cultuuranker, zoals een theater, bibliotheek of museum van waaruit activiteiten voor het stadsdeel georganiseerd worden. Ieder cultuuranker speelt in op de eigenschappen van de buurt.

De richtinggevende normen voor cultuurankers zijn gebaseerd op het huidige aanbod aan voorzieningen in Den Haag. Er zijn acht cultuurankers (waarvan 2 bibliotheken) in Den Haag met in totaal een metrage van ca. 15.000 m². In totaal is er op dit moment ca. 60 m² aan cultuurankers per 1.000 woningen aanwezig in Den Haag.

Daarnaast zet Den Haag in op diverse stedelijke voorzieningen rondom kunst en cultuur, waaronder voldoende ateliers en broedplaatsen conform het broedplaatsenbeleid

(RIS306133) en een aantrekkelijk aanbod aan poppodia, film en musea. Dit trekt ook bezoekers aan van buiten Den Haag.

Bibliotheken

Er zijn 14 bibliotheken in de wijken van Den Haag met in totaal een metrage van ca. 12.000 m² (exclusief de centrale bibliotheek van 16.750 m² met een stedelijk verzorgingsgebied). Op basis van de huidige woningvoorraad is dit 45 m² per 1.000 woningen. In dit getal zit een overlap met de richtinggevende normen voor cultuurankers, omdat de cultuurankers in Leidschenveen-Ypenburg en Loosduinen ook een bibliotheek betreffen.

Uitgangspunt voor beleid is de bibliotheekvisie 2021-2025, Bibliotheek in Beweging (RIS 306227 collegebesluit 25 september 2020).

Overige kunst- en cultuurvoorzieningen

Daarnaast zet Den Haag in op de wijk overstijgende functies atelierruimte, broedplaatsen, theater, dans en film, poppodia/muziek, musea, cultuur verzamelpanden en de centrale bibliotheek. Aangezien dit vooral ambities betreffen, en de voorzieningen deels afhankelijk zijn van bezoekers (van elders). Bij podia komt ongeveer 50% van de bezoekers van buiten Den Haag.

Voor deze voorzieningen zijn met deze herijking nu ook de ambities ook uitgedrukt in richtinggevende normen. Voor het maken van de richtinggevende normen is uitgegaan van het gemiddelde per woning in 2022. Dit is wellicht discutabel, omdat niet alle groei samenhangt met het aantal inwoners. Hier is wel voor gekozen omdat er ook groei is van woningen in de regio en het binnenlandse toerisme toeneemt. Van de musea wordt 50% gefinancierd door de markt.

Bijlage 1d. Sport

De ambitie van de raad is dat in 2030 100% van de Hagenaren sport (sportbeleidskader 2015-2030, RIS 283153). Dit betekent dat elke Hagenaar minstens eens per maand sport. In 2014 was de sportdeelname circa 70%. Om te kunnen sporten zijn er voldoende sportvoorzieningen in de buurt nodig. Den Haag groeit en het aanbod aan sportvoorzieningen moet aansluiting blijven vinden op de groeiende sportvraag.

Verspreid over de stadsdelen hebben we op dit moment de beschikking over 6 (openbaar toegankelijke) zwembaden, 17 sporthallen en 195 sportvelden. De afgelopen 4 jaar hebben we 19 nieuwe kunstgrasvelden (voetbal, hockey, korfbal en rugby) gerealiseerd. Ook zijn we trots op de diverse (inter)nationale topsportaccommodaties, zoals de Sportcampus Zuiderpark, het Zeilcentrum in de haven, het Cars Jeans Stadion, Het Hofbad en de voormalige RAC-hallen (urban sports).

De gemeenteraad heeft – constaterende dat Den Haag er tot 2040 zeker 80.000 inwoners bij krijgt – gevraagd om een (richtinggevende) sportnorm die leidend is bij de toekomstige ontwikkelingen. De norm geeft aan in welke mate het aantal sportvoorzieningen met de stad mee groeit.

Op 25 november 2020 heeft de gemeenteraad ingestemd met het Haags Sportakkoord (RIS306192). Hierin is de visie op sport en bewegen verwoord.

Onderbouwing richtinggevende normen

De richtinggevende normen zijn gebaseerd op de data over de huidige hoeveelheid aan sportvoorzieningen in de gemeente Den Haag. De (kwantitatieve en kwalitatieve) vraag naar sport is afhankelijk van het type inwoners en verschilt daarmee per wijk.

De norm wordt gebruikt om de behoefte aan veldoppervlak te berekenen. Voordat dit leidt tot de aanleg van extra sportterrein wordt eerst gekeken of de sportcapaciteit op bestaande accommodaties kan worden geoptimaliseerd door bijvoorbeeld omzetting van gras in kunstgras. De ruimtelijke inbedding van projecten in het stedelijk weefsel en de hoeveelheid ruimte in projectgebieden maken het niet altijd mogelijk of wenselijk het sportprogramma in het gebied zelf te realiseren. In de opeenvolgende fasen van een gebiedsontwikkelingsproces (haalbaarheid en ontwerp) gelden daarom de volgende spelregels:

- De ruimte voor sport om de hoek (sporten en bewegen in de openbare ruimte) á 1 m² per woning wordt binnen het ontwikkelgebied gerealiseerd.
- De opgave voor (anders-)georganiseerde buitensport wordt in het ontwikkelgebied of indien niet mogelijk bij voorkeur binnen een hemelsbrede afstand van ongeveer 1.500 meter rond het ontwikkelgebied gerealiseerd of opgelost. Conform de beslissing boom sport wordt ook getrapt op een grotere afstand gekeken.

De afstandsnorm voor (anders-)georganiseerde sport is gebaseerd op een acceptabele reisafstand naar een sportvoorziening met onderscheid naar type buitensport, waarbij de fietsverbinding en de bereikbaarheid met openbaar vervoer een rol spelen. Bij kleine woningaantallen zal het draagvlak voor een sportvoorziening binnen het ontwikkelgebied te klein zijn, maar wel bijdragen aan de vraag op een hoger schaalniveau (bijvoorbeeld aan de vraag naar zwembad). Door de opgave per ontwikkelgebied in kaart te brengen, kan in volgende planfasen beredeneerd bekeken worden of de sportopgave in het gebied zelf of bovenplans wordt gerealiseerd. Om een goed beeld hiervan te krijgen is in een nadere studie een stadsbreed planologisch spreidingsbeeld voor sport en bewegen uitgewerkt – het integraal huisvestingsplan sport (IHP sport). Hierin wordt op stedelijk en bovenplans niveau gekeken naar de uitbreiding en spreiding van het stedelijke sportaanbod.

Sporthal

- In Den Haag zijn 25 sporthallen aanwezig, waarvan 19 sporthallen in eigendom zijn van de gemeente Den Haag. Vier sportverenigingen beschikken over een eigen sporthal en verhuren deze aan andere sportverenigingen.
- Daarnaast hebben het Roemer Visscher College en het Segbroek College een sporthal voor het eigen bewegingsonderwijs. Deze sporthallen zijn in de avond en het weekend beschikbaar voor overige partijen. Echter, omdat de gemeente niet kan garanderen dat deze ruimte beschikbaar is voor sport, zijn deze vierkante meters niet meegenomen in de richtinggevende normen.

- Om de richtinggevende normen te berekenen, is uitgegaan van de huidige situatie van 1 sporthal per 22.000 inwoners. Het gemiddelde bruto vloeroppervlak van een sporthal in Den Haag is ca. 2.840 m². Dit komt neer op 118 m² sporthal per 1.000 inwoners. Op basis van de gemiddelde huishoudensgrootte per woonmilieu wordt de richtinggevende normen uitgedrukt in vierkante meters per 1.000 woningen.
- Uit het Mulier Rapport (RIS301864, 2019) blijkt een huidig overschot van 1 sporthal en een tekort van 14 sportzalen. Bij een groeiende behoefte zou de richtinggevende normen bijgesteld moeten worden, wat thans nog niet is voorzien.
- De opgave voor sporthallen is opgenomen in het IHP Sport.

Zwembad

- Den Haag kent zes zwembaden: het Zuiderpark, het Hofbad, Overbosch, de Blinkerd, de Waterthor en de Houtzagerij. Op basis van de huidige voorraad en toekomstige behoefte komen we op een richtlijn van 1 zwembad per 77.500 inwoners.
- Den Haag beschikt over 21.600 m² zwembaden plus 11.622 m² in combinaties met sporthallen. Dit komt neer op 61 m² zwembad per 1.000 inwoners. Op basis van de gemiddelde huishoudensgrootte per woonmilieu wordt de richtinggevende normen uitgedrukt in vierkante meters per 1.000 woningen.
- Als we de richtinggevende normen van 1 zwembad per 77.500 aanhouden zijn tot 2040 minimaal twee extra zwembaden nodig. Dat is in overeenstemming met de conclusies van het vastgestelde behoeferapport van Drijver & Partners (RIS299542).
- De opgave voor zwembaden is opgenomen in het IHP Sport.

Buitensport

- Den Haag beschikt over ca. 2.151.000 m² aan buitensport (inclusief club- en kleedgebouwen). Dit resulteert in een gemiddeld bruto vloeroppervlak aan buitensportvoorzieningen van 4,0 m² per inwoner in Den Haag.
- Het huidige aanbod is ruimtelijk onevenwichtig verspreid in Den Haag. Buitensportvoorzieningen zijn echter wijkoverstijgend en door de grote ruimtebehoefte lastig in te passen in dichtbebouwde wijken. De sportnorm dient dus naast op wijkniveau, ook altijd op stadsdeel- en stedelijk niveau beschouwd te worden.
- Momenteel is er voor voetbal, hockey en rugby een tekort aan veldruimte. Deze sporten groeien sterk in beoefening en de veldbezetting concentreert zich sterk op de zaterdag. De tekorten nemen naar verwachting verder toe de komende jaren. Naast het bouwen van extra veldruimte, zal de gemeente inzetten op een betere spreiding van teams over het weekend. Bij het bereiken van de maximale bezetting groeien de buitensportaccommodaties mee aan de hand van de richtinggevende normen.
- Voor atletiek, tennis en handbal is naar verwachting voldoende capaciteit de komende jaren.
- De maximale afstand die bewoners willen afleggen naar een sportvoorziening, hangt ook mede af van leeftijd en opleidingsniveau. Door de toenemende vergrijzing ontstaat meer behoefte aan goed bereikbare sportvoorzieningen.
- In het IHP Sport is opgave geformuleerd voor de komende 10 jaar.

Sport overig (sportzalen)

- Dit betreft niet-commerciële accommodaties voor bijvoorbeeld judo- en boksscholen. Den Haag heeft gemiddeld 23 m² bvo per 1.000 woningen aan overige sportvoorzieningen. Hiervoor is geen norm opgenomen.

Sport in de openbare ruimte

- In Den Haag wordt steeds meer in de buitenruimte gesport, bijvoorbeeld met bootcamps, skaten, hardlopen en fietsen. Hiervoor is geen data voor Den Haag beschikbaar.
- Voor de richtinggevende normen is 1.000 m² per 1.000 woningen aangehouden als onderdeel van de totale behoefte aan “gebruiksgroen”. De norm voor gebruiksgroen verschilt per type stedelijk milieu.

Speelveldjes

- Dit betreft de courts in de wijken zoals de Krajicek en Cruyff Courts.
- We hanteren een stadsbrede richtinggevende normen van 1.000 m² per 1.000 woningen.

Overzicht maatvoering sportaccommodaties

Soort sportfaciliteit	Maatvoering
Sporthal	3.000 m ²
Zwembad	4.000 m ²
Voetbal	7.700 m ²
Hockey	6.000 m ²
Rugby	7.700 m ²
Tennis (1 baan)	450 m ²
Padel (1 baan)	200 m ²
Krajicek Playground	800 m ²
Cruyff Court	450 m ²

Tabel 6 Overzicht maatvoering sportaccommodaties

Bijlage 1e. Openbare ruimte (groen en spelen)

Op dit moment is er gemiddeld ca. 30 m² gebruiksgroen per woning in Den Haag. Dit betreft het stedelijk groen exclusief duinen en stedelijke groene hoofdstructuur. In het centrum ligt dit lager dan in het stedelijke woonmilieu in de nieuwste buitenwijken. De richtinggevende normen voor gebruiksgroen zijn gebaseerd op de referentienorm van Amsterdam.

Kwantitatieve groennorm (oppervlakte)

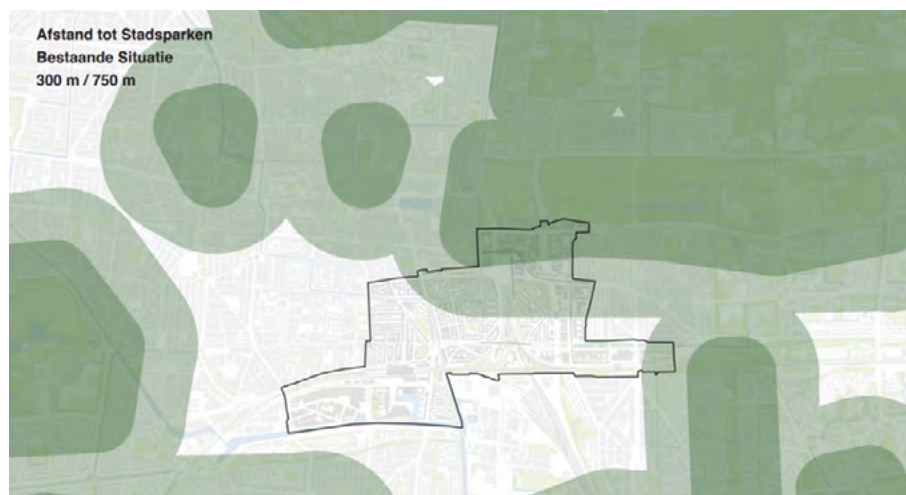
Den Haag hanteert een differentiatie in de norm voor gebruiksgroen per woonmilieu: 8 m² in centrum-stedelijk en hoogstedelijk, 16 m² in gemengd-stedelijk en 24 m² in stedelijk.

In de bestaande stad zijn er zeer beperkte uitbreidingsmogelijkheden voor groenvoorzieningen. De mobiliteitstransitie zorgt voor kansen, door parkeerplekken om te zetten in groen. In de verdichtingsgebieden kan ook dubbel ruimtegebruik en natuurinclusief bouwen (bijvoorbeeld met groenvoorzieningen op daken) uitbreidingsmogelijkheden bieden. Daarnaast kan ook worden geïnvesteerd in een hogere kwaliteit van het groen.

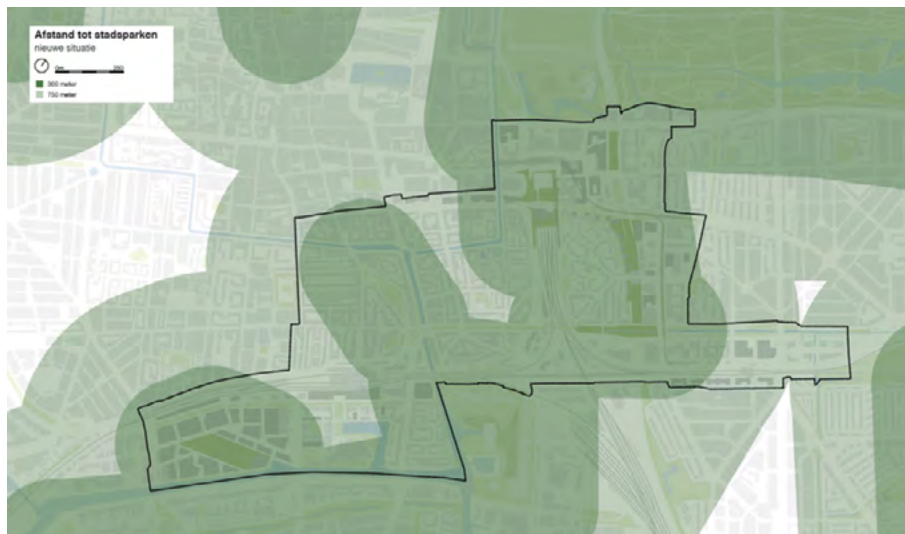
Afstanden tot groen

Naast een oppervlaktenorm voor ontwikkelgebieden is ook de afstand tot groen van belang. Het is van belang dat iedere inwoner van Den Haag in de nabijheid groenvoorzieningen kan vinden. Groenvoorzieningen hebben grote waarde voor de leefkwaliteit van de stad; zo bevordert het de gezondheid van de inwoners, zorgt het voor een aantrekkelijke stad en draagt het bij aan klimaatadaptatie. Daarom bevat deze nota ook richtafstanden, overgenomen van de gemeente Amsterdam: 300 meter tot buurtgroen en 750 meter tot stedelijk groen (in Den Haag: stedelijke groene hoofdstructuur).

Net als in Amsterdam is niet gedefinieerd hoe omvangrijk buurtgroen of stedelijk groen moet zijn. Hiermee wordt maatwerk mogelijk om voor gebieden verder van het centrum uit te gaan van grote maatvoering. In onderstaande kaarten is een maatwerk toepassing op het CID weergegeven.

Figuur 1-1 CID - Afstand tot stadsparken nu

Figuur 1-2 CID - Afstand tot stadsparken na toevoegen groen

Weergegeven zijn de kansrijke interventies conform het kwaliteitsplan CID (RIS314594) en de realisatie van een stadspark in de Binckhorst. Hiermee wordt voldaan aan de richtinggevende normen voor afstanden tot stadsparken/stedelijke groen. Nagenoeg het gehele CID krijgt zelfs binnen 300 meter een stadspark en slechts enkele gebieden vallen daarbuiten. Precies de gebieden, die niet binnen de 300 meter een stadspark hebben, hebben wel een alternatief parkje met Groene Schenk, groenstrook achter Haagse Hogeschool en het Grevenlingenveld. Hiermee wordt goed voldaan aan de behoefte aan groen.

Groen in relatie tot verschillende functies

Over de ruimte voor groen in relatie tot vele functies van groen (klimaat/natuur/recreatie/kijkgroen) is de afgelopen 2 jaar een discussie gevoerd, waarin zeker in hoogstedelijk gebied het gesprek gaat over de samenhang van gebouwen met (openbare) buitenruimte en kwaliteit ten opzichte van kwantiteit. Gekozen is om met de herijking op basis van de evaluatie en Europees en G4 vergelijkend onderzoek kwalitatieve aspecten toe te voegen.

Aandacht voor het omvormen van versteende (openbare) ruimte naar groene ruimte, bijvoorbeeld als gevolg van een mobiliteitstransitie en keuzes ten aanzien van parkeren op straat, het toegankelijk maken van private buitenruimten (zoals schoolpleinen, binnenterreinen of daken), biedt kansen voor het toevoegen van groene openbare ruimte in de verdichtende stad.

Het borgen van voldoende ruimte voor groen bij nieuwe ontwikkelingen en het versterken van huidige groengebieden en structuren vraagt meer dan alleen de ruimtereservering van een aantal m² gebruiksgroen per woning. “Groen” is een algemeen begrip, waar meer differentiatie gewenst is vanuit verschillende functies die een groene inrichting van gebieden heeft. Zo vervullen groengebieden een belangrijke functie op het gebied van klimaatadaptatie, zoals het vasthouden van regenwater en het bieden van verkoeling op warme dagen.

Robuuste groene verbindingen zijn belangrijk voor de ecologische hoofdstructuren, waardoor natuur in de stad meer kansen krijgt. Hetzelfde geldt voor het belang van sportieve en recreatieve netwerken.

Hoewel openbaar groen zich leent voor sporten en spelen, is het gewenst de ruimte voor sporten, spelen en openbaar groen afzonderlijk van elkaar te bepalen. Vervolgens kan op inrichtingsniveau naar slimme combinaties worden gezocht, rekening houdend met verschillende functies in tijd en locatie. Een verhard basketbalveld kan daarbij bijvoorbeeld niet zomaar in de plaats komen van een groen speelveld, hoewel beide gewenst kunnen zijn.

Bij verdere uitwerking is het gewenst ook aandacht te besteden aan het aspect en ruimtebeslag van water. Naast wettelijke normen speelt hier ook het gebruik van water ten behoeve van recreatie, en daarmee een maatschappelijke rol.

Spelen

Buitenspelen is belangrijk voor kinderen en jongeren. Kinderen brengen steeds meer tijd door achter beeldschermen en spelen minder buiten. Ze brengen echter nog steeds veel tijd buiten door: wekelijks ruim vijf keer om te spelen. Ruimte dichtbij huis die uitnodigt en uitdaagt om te spelen, sporten, bewegen en ontmoeten is essentieel. Groenvoorzieningen zijn van groot belang voor recreatie, sport en als informele speelruimte.

Bij de toevoeging van woningen hanteert Den Haag de landelijke richtlijn van 3% aan openbare speelruimte, in relatie tot het 'uitgeefbaar' gebied (Jantje Betonnorm). Groenvoorzieningen die ook als informele speel- en/of recreatieruimte kunnen fungeren, worden hierin meegeteld.

De kwantitatieve en kwalitatieve behoefte aan buitenspeelruimte verschilt sterk per leeftijdsgroep. Van kleine, veilige speelplekken vlak bij huis voor de allerkleinsten tot grotere voorzieningen op wijkniveau voor de wat oudere kinderen. De behoefte aan speelruimte is gespecificeerd naar drie leeftijdsgroepen. Het speelbeleid is vastgelegd in de Nota Spelen in de stad (RIS157603).

- Tot 6 jaar (op blokniveau): open gebied, zand en water, natuur, kleine speelelementen, bankje voor de ouders, afscherming van het spel van oudere kinderen.
- 6 tot 12 jaar (op buurtniveau): open gebied voor balspel, fietscrossen en dergelijke, natuur met avontuurlijke materialen, ruimte voor specifieke activiteiten zoals klimmen, glijden, zitten en kletsen.
- Vanaf 12 jaar (op wijkniveau): sport- en ontmoetingsplek binnen de wijk, voldoende in het zicht van woningen, gelegenheid voor skaten, balspellen en om te kletsen.

Leeftijdscategorie	Behoeft	Afstand woning tot speelplek	M2 per speelplek	M2 per kind
0-6 jaar	1 speelplek per 50 kinderen	100 tot 150 meter	200 m ²	4,0 m ²
7-12 jaar	1 speelplek per 75 kinderen	400 tot 600 meter	500 m ²	6,7 m ²
13-18 jaar	1 speelplek per 100 kinderen	1.000 meter	750 m ²	7,5 m ²

Tabel 7: benodigde speelruimte per leeftijdscategorie

- De locatie van een speelplek dient aan een aantal uitgangspunten te voldoen: voldoende sociale controle, verkeersveiligheid en toegankelijk voor kinderen met en zonder handicap.
- Wanneer de richtlijn voor spelen niet haalbaar is, dient het autoluw/vrij maken van een woongebied onderzocht te worden, evenals samenwerking met scholen en sportverenigingen.
- Naast de richtinggevende normen voor formele speelruimten wordt ook gebruik gemaakt van informele speelplekken, zoals grasvelden, straat/stoep, zand/water/bosjes en het buitengebied.
- Een vijfde van de Haagse kinderen tussen 0 en 19 jaar heeft overgewicht en zou minstens één uur per dag buiten moeten bewegen. Bij basisschoolkinderen verhoogt buitenspelen de leerprestaties en de cognitieve ontwikkeling.

Om ook het centrum-stedelijk woonmilieu aantrekkelijk te houden voor kinderen, is aandacht voor speelruimte nodig. Nieuwe woonvormen met bijvoorbeeld gezinsappartementen bieden de mogelijkheid spelen op andere wijze dan in de openbare ruimte te organiseren, denk hierbij aan binnentuinen of brede galerijen. Voor deze richtinggevende normen gaan wij uit van openbare speelruimte.

Onderbouwing richtinggevende normen

Voor het vaststellen van de richtinggevende normen bestaat een verschillende behoefte per woonmilieu op basis van de hoeveelheid kinderen in de specifieke leeftijdsgroepen. In de onderstaande tabel staat een weergave van het gemiddelde aantal kinderen per 1.000 woningen in de verschillende woonmilieus. De berekeningen zijn gebaseerd op de huidige woningvoorraad en typologieën, gekoppeld aan de huishoudensgrootte. Voor het CID is met het voorzieningenonderzoek CID niet kunnen bepalen hoe de leeftijds-categorieën verdeling gaat worden. Alleen het totaalmetrage als reservering is bepaald op basis van het te verwachte aantal gezinnen met kinderen.

Leeftijdscategorie	Centrum-stedelijk	Gemengd stedelijk	Stedelijk
0-6 jaar	188 kinderen per 1.000 woningen	183 kinderen per 1.000 woningen	248 kinderen per 1.000 woningen
7-12 jaar	143 kinderen per 1.000 woningen	141 kinderen per 1.000 woningen	274 kinderen per 1.000 woningen
13-18 jaar	148 kinderen per 1.000 woningen	127 kinderen per 1.000 woningen	284 kinderen per 1.000 woningen

Tabel 8: gemiddelde aantal kinderen per 1.000 woningen in de verschillende woonmilieus

Door de gegevens uit de bovenstaande tabellen te combineren, ontstaat een beeld van het benodigde aantal vierkante meters aan speelvoorzieningen per 1.000 woningen (tabel 9) en per hoeveel woningen er behoefte is aan een nieuwe speelplek (tabel 10).

Leeftijdscategorie	Hoogstedelijk	Centrum stedelijk	Gemengd stedelijk	Stedelijk
0-6 jaar		752 m ² per 1.000 woningen	732 m ² per 1.000 woningen	992 m ² per 1.000 woningen
7-12 jaar		953 m ² per 1.000 woningen	940 m ² per 1.000 woningen	1.827 m ² per 1.000 woningen
13-18 jaar		1.110 m ² per 1.000 woningen	953 m ² per 1.000 woningen	2.130 m ² per 1.000 woningen
Totaal	1207 m² per 1.000 woningen	2.815 m² per 1.000 woningen	2.625 m² per 1.000 woningen	4.949 m² per 1.000 woningen

Tabel 9: richtinggevende normen in m² per woonmilieu

Leeftijdscategorie	Hoogstedelijk	Centrum-stedelijk	Gemengd stedelijk	Stedelijk
0-6 jaar	1 speelplek per 575 woningen	1 speelplek per 265 woningen	1 speelplek per 273 woningen	1 speelplek per 201 woningen
7-12 jaar	1 speelplek per 1.170 woningen	1 speelplek per 524 woningen	1 speelplek per 532 woningen	1 speelplek per 274 woningen
13-18 jaar	1 speelplek per 1.580 woningen	1 speelplek per 676 woningen	1 speelplek per 787 woningen	1 speelplek per 352 woningen

Tabel 10: richtinggevende normen uitgedrukt in aantal speelplekken per woning

- Den Haag telt in 2022 ruim 113.000 kinderen van 0 tot en met 18 jaar. Meer dan een vijfde van onze Hagenaars. In 2022 stijgt het aantal kinderen minstens naar ruim 119.000 (een groei van bijna 4%). De komende jaren wordt geïnvesteerd in extra nieuwe en bestaande speelplekken (bijna 600 stuks) voor kinderen en jongeren.

Bijlage 2 Bekostiging maatschappelijk vastgoed

Algemeen

Maatschappelijke voorzieningen worden op verschillende manieren gefinancierd. Vaak heeft de gemeente daarbij een rol, maar zeker niet overal. Een praktijk voor huisartsen of fysiotherapeuten komt zonder tussenkomst van de gemeente tot stand. Ook zorginstellingen en woon/zorg combinaties of seniorenwoningen zorgen zelf voor huisvesting. Maar ook commerciële sportaanbieders, hoger onderwijs of bijvoorbeeld de landenscholen krijgen geen bekostiging van de gemeente. Uiteraard speelt de gemeente wel een rol in het ruimtelijk mogelijk maken van dergelijke functie in het bestemmingsplan/omgevingsplan. Voor eventuele nieuwbouw verstrekt de gemeente de vergunning binnen de wettelijke kaders.

Daar waar de gemeente wel een rol speelt in de financiering van maatschappelijke voorzieningen is dat tweeledig. Enerzijds is er voor de huisvesting/realisatie van openbare ruimte de investeringslast met langlopende verplichtingen (kapitaallasten) en anderzijds zijn er ten aanzien van de exploitatie van instellingen vaak structurele verplichtingen. Huisvesting zonder programmering is een lege huls. Gerealiseerd openbaar groen en speelruimte dienen op voldoende niveau beheerd te kunnen worden.

Er zijn in de huidige situatie twee algemene knelpunten bij de bekostiging van extra voorzieningen. Ten eerste is er geen systematiek in de gemeentelijke begrotingsregels die voorziet in extra investeringsruimte als de stad groeit. Er is weliswaar in de begroting een oplopende kapitaalreeks opgenomen. Het blijft elk jaar de vraag bij de meerjarenbegroting of de oplopende reeks wordt doorgetrokken en of er gecorrigeerd wordt voor inflatie. Er ligt daarmee geen directe relatie tussen meer inwoners en meer budget voor voorzieningen. Terwijl de behoefte wel toeneemt en de investering in uitbreiding (kosten) voor de baten (verhoging gemeentefonds en OZB-inkomsten) uit gaat.

Ten tweede zijn maatschappelijke gebouwde voorzieningen van oudsher geen onderdeel van het ruimtelijk domein met als gevolg dat in grondexploitaties snel een knelpunt ontstaat, omdat gerekend is met functies die ook in het bestemmingsplan mogelijk zijn en een hogere opbrengst hebben dan de maatschappelijke voorzieningen. Ook is beheer van een uitbreiding van het areaal openbaar groen niet vanzelfsprekend structureel gedekt.

Onderwijs *Wettelijke taak gemeente*¹⁶

Investerings

De huisvesting van het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs in Den Haag is geregeld in de Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Den Haag 2015.¹⁷ De verordening beschrijft hoe en voor welke zaken onderwijsinstellingen bekostiging van huisvesting moet worden geboden. Het gaat daarbij om vervanging en uitbreiding van schoolgebouwen. De toekenning van middelen loopt via het programma Onder-

¹⁶ Wet op het primair onderwijs & Wet op het voortgezet onderwijs.

¹⁷ Verordening voorzieningen huisvesting onderwijs gemeente Den Haag 2015.

wijshuisvesting, dat jaarlijks door het college wordt vastgesteld binnen de kaders van de begroting.

Het betreffen onrendabele investeringen die voortkomen uit de wettelijke taak van de gemeente. Hiervoor is ruimte gereserveerd in het MIP die structureel beschikbaar is voor Onderwijshuisvesting. In het gemeentefonds zit een niet gelabelde bijdrage voor onderwijshuisvesting die (deels) voorziet in de dekking van de investerings- en exploitatielasten.

Exploitatie

Als onderdeel van de lumpsum van het ministerie van OCW aan de schoolbesturen, ontvangt het bestuur een genormeerde vergoeding voor onderhoud, energieverbruik en schoonmaak. De schoolbesturen dienen het onderhoud te bekostigen voor het terrein en gebouw als het gaat om:

- het onderhoud van de binnenkant;
- het buitenonderhoud en aanpassingen;
- het herstelonderhoud;
- vervanging van leer- en hulpmiddelen.

De gemeente bekostigt vanuit haar wettelijke taak de OZB en verzekering van schoolgebouwen en inboedel, geeft een vergoeding voor het onderhoud aan gymzalen, bekostigt de eerste inrichting en lespakketten, constructiefouten, glasschade, verhuizingskosten en waar van toepassing huurkosten en erfpachtcanon. Ook voorziet de gemeente in tijdelijke huisvesting voor scholen waar vervangende nieuwbouw wordt gerealiseerd.

Zorg Deels wettelijke taak gemeente¹⁸

Investerings

Huisvesting is een eigenstandige verantwoordelijkheid van de zorginstellingen.

Exploitatie

De huisvestingslasten worden deels via subsidies en inkoop, en deels via andere inkomsten bekostigd (markt/verzekeraars).

Knelpunten

Als gevolg van de decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten in 2015 zijn structureel financiële tekorten ontstaan. Het Rijk draagt taken over aan de gemeente, maar zij krijgt daar geen of niet genoeg financiering voor. Gemeenten zijn sinds de decentralisatie verantwoordelijk voor jeugdzorg, werk en inkomen, en zorg aan langdurig zieken en ouderen.

18 Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) & Jeugdwet & Wet publieke gezondheid.

Welzijn *Deels wettelijke taak gemeente*¹⁹

Investeringsen

Hier is sprake van rendabele investeringen waarbij de kapitaallasten terugverdiend worden via de huurbaten. In veel gevallen, zoals bij club- en buurthuizen worden de welzijnsinstellingen door de gemeente gesubsidieerd.

Exploitatie

Servicepunten XL en de Centra voor Jeugd en Gezin zijn volledig bekostigd door de gemeente (in huur of eigendom).

Knelpunten

Als gevolg van de decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten in 2015 zijn structureel financiële tekorten ontstaan. Het Rijk draagt taken over aan de gemeente, maar zij krijgt daar geen of niet genoeg financiering voor. Gemeenten zijn sinds de decentralisatie verantwoordelijk voor jeugdzorg, werk en inkomen, en zorg aan langdurig zieken en ouderen.

Cultuur *Geen wettelijke taak gemeente*

Investeringsen

Investeringsen in gemeentelijke cultuurpanden worden op grond van de gemeentelijke financiële systematiek in het meerjarig investeringsplan (MIP) als onrendabel aangemerkt. Het als onrendabel aanmerken betekent dat de gemeente de kapitaallasten (afschrijvings- en rentelasten) voor zijn rekening neemt.

Exploitatie

Cultuurinstellingen draaien voor een belangrijk deel op subsidie en zijn veelal verantwoordelijk voor het gebruikersonderhoud en de gemeente voor het eigenarenonderhoud. Subsidies worden door de gemeente toegekend via het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur, waarin de plannen en financiële kaders voor de komende vier jaar worden vastgesteld.

De bij de huurders in rekening gebrachte huur dient ter afdekking van de OZB, verzekeringen en het eigenaarsonderhoud. Het eigenaarsonderhoud wordt door de CVDH uitgevoerd op basis van een Meerjaren Onderhoudsplan. De vervanging van gebouwgebonden installaties is hierin niet opgenomen. Deze investeringen lopen via het MIP.

Knelpunten

De dekking voor de vervangingsinvesteringen van de gebouwgebonden installaties vanuit het verleden is niet structureel geregeld, maar wordt op basis van de beschikbare financiële ruimte afgewogen ten opzichte van andere investeringen. Dit terwijl dergelijke vervanging onontkoombaar is.

19 Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) & Jeugdwet & Wet publieke gezondheid.

Sport *Geen wettelijke taak gemeente*

Investeringen

De gemeentelijke sportaccommodaties worden onderhouden conform de methodiek van 'conditie gestuurd' onderhoud. Investeringen in de gemeentelijke sportaccommodaties (objecten die in gemeentelijk beheer zijn met een verwachte beheertermijn van minimaal vijf jaar) worden op grond van de gemeentelijke financiële systematiek in het meerjarig investeringsplan (MIP) opgenomen. De meeste investeringen zijn onrendabel. De rendabele investeringen worden door middel van de huuraanpassing met de huurder verrekend (denk in dit geval aan het de aanleg van het natuurgrasveld in het ADO stadion).

Exploitatie

De gemeentelijke sportvelden worden door de gemeente beheerd, terwijl de sportaccommodaties in bruikleen aan de verenigingen worden gegeven, waarbij zij zorgdragen voor al het onderhoud. De verenigingen hebben de mogelijkheid om bij aanpassingen van de accommodaties hier zowel gemeentelijke (IAS) als Rijkssubsidie (BOSA) aan te vragen. Bij aanleg van nieuwe sportaccommodaties (zowel binnen als buiten) zijn er middelen vanuit het MIP beschikbaar (uiteraard na goedkeuring Raad).

Gebruikers- en eigenaarsdeel van het onderhoud

Het onderhoud van sportaccommodaties is verdeeld in gebruikers en eigenaren onderhoud, waarbij het gebruikers onderhoud door Sportvoorzieningen (OCW) wordt verricht en het eigenaren onderhoud (van de zwembaden en sporthallen) door CVDH. De onderhoudsdotatie voor zowel het gebruikersonderhoud als voor het eigenaren onderhoud is structureel ontoereikend voor het uitvoeren van het (duurzame) meerjaren onderhoudsplan. Insteek is dat dit met een oplopende reeks in de begroting wordt opgelost, maar grote knelpunten in onderhoud en hoge energielasten zorgen ervoor dat huidige middelen ontoereikend zijn.

Knelpunten

Bij afschaffing van de (diverse) subsidieregelingen bestaat de mogelijkheid dat het onderhoud aan de in bruikleen gegeven sportaccommodaties in verval raken en het onderhoud alsnog in handen van de gemeente wordt gelegd.

Spelen *Geen wettelijke taak gemeente*

Investeringen

Het wettelijk kader wordt gevormd door het Warenwetbesluit Attractie- en Speeltoestellen (WAS). De Nederlandse Voedsel – en Warenautoriteit (NVWA) voert het toezicht hierop uit. In het WAS worden eisen gesteld aan de veiligheid van speeltoestel. De gemeente is verantwoordelijk voor alle speel- en beweegvoorzieningen in de openbare ruimte (in gemeente bezit).

Bij nieuwbouwprojecten horen investeringen ten behoeve van spelen in het project te worden meegenomen.

Exploitatie

Het op orde houden van een kwalitatief goed en uitdagend speelvoorzieningenniveau kan de gemeente niet alleen. De gemeente betreft ouders, verzorgers en vrijwilligers actief bij het beheer en onderhoud van speelplekken. De speelvoorzieningen voldoen aan de wettelijke kaders en zijn in goede staat van onderhoud. De speeltoestellen worden jaarlijks viermaal conform de wettelijke veiligheidseisen geïnspecteerd en er wordt zorg voor gedragen dat alle openbare speelvoorzieningen veilig zijn. Het onderhoud van de speelvoorzieningen valt binnen het stadsdeelbudget voor Openbaar Groen en openluchtrecreatie.

Knelpunten

In projecten en grondexploitaties zijn niet altijd voldoende middelen opgenomen om ook spelen in de openbare ruimte mee te nemen.

Groen *Geen wettelijke taak gemeente*

Investerings

Investerings in ontwikkelgebieden kan de gemeente de kosten deels verhalen op ontwikkelaars. Dat kan ook de gemeente zelf zijn. Bij private ontwikkelings die gevolgen hebben voor de openbare ruimte, wordt een zogenaamde anterieure overeenkomst gesloten met de ontwikkelende partij, waarin afspraken worden gemaakt over de aanleg/aanpassing van de openbare ruimte. Als een overeenkomst niet mogelijk is, gelden de regels voor kostenverhaal uit het omgevingsplan. De wet stelt een grens aan de kosten die verhaald mogen worden. Deze mogen niet hoger zijn dan de opbrengst van een project.

Op dit moment verhaalt Den Haag de kosten voor extra groen in ontwikkelgebieden niet op ontwikkelaars. Dit betekent dat de gemeente afhankelijk is van eigen middelen en Rijksmiddelen.

Exploitatie

Openbaar groen in de wijken wordt volledig door de gemeente beheerd. De gemeente beheert het overgrote deel van de grote groengebieden en het strand. Het Haagse Bos en Malieveld worden door Staatsbosbeheer beheerd en Dunea beheert in Meijndel en Solveld. Daarnaast beheren private partijen (deels) publiek toegankelijke buitenruimte, zoals rondom het Maanplein.

Knelpunten

Aandachtspunt bij het doen van investeringen is inzicht in de toekomstige beheerlasten. Bij een areaaluitbreiding of bij de aanleg van hogere kwaliteit dan voorzien in de begroting, bestaat het risico op een structureel tekort op de beheerlasten. Grotere ontwikkelgebieden dienen dan ook voorzien te zijn van een beheerplan, dat inzicht geeft in de toekomstige beheerlasten. Het is gewenst in de ontwikkeling verschil te maken tussen openbare ruimte (beheerd door de gemeente) en publiek toegankelijke buitenruimte (hetgeen door gebruikers vaak als openbare ruimte wordt ervaren en een waardevolle toevoeging kan zijn indien aan randvoorwaarden wordt voldaan).

Bijlage 3 Samenvatting rapportage Bureau Stedelijke Planning

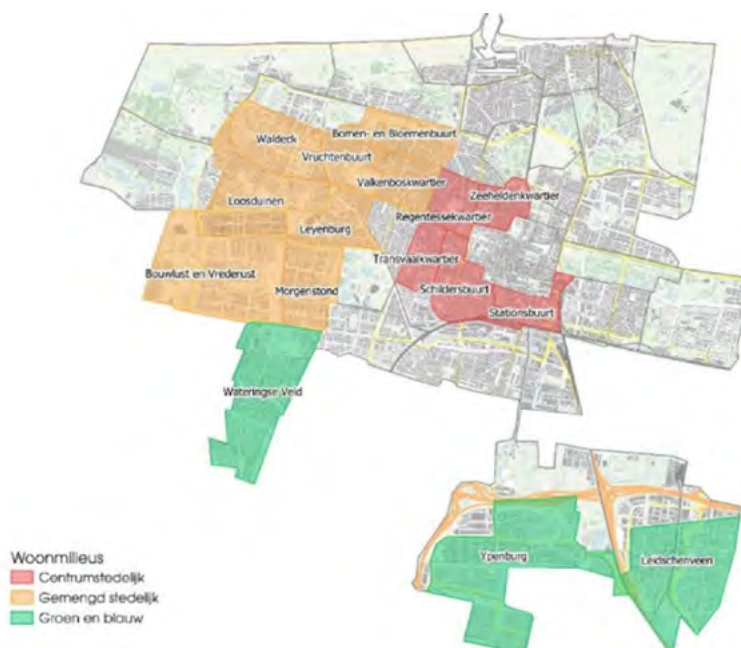
Bureau Stedelijke Planning (nu deel van SWECO) heeft in 2020 in opdracht van de gemeente Den Haag onderzoek gedaan naar Haagse planologische referentienormen voor maatschappelijke en commerciële voorzieningen (inclusief groen- en speelvoorzieningen). Het rapport vormt een belangrijke basis onder de Nota richtinggevende normen.

Er is in 2020 onderscheid gemaakt in drie woonmilieus met verschillende demografische kenmerken en daarmee een andere behoefte aan voorzieningen: centrum-stedelijk, gemengd stedelijk en groen-blauw (in de nota Haagse richtinggevende normen 2024 is dit hernoemd in stedelijk), omdat deze wijken vergeleken met de rest van Nederland vrij stedelijk zijn.

De planologische referentienormen zijn door Bureau Stedelijke Planning in beeld gebracht op basis van:

- Consultatie van de reeds aanwezige expertise en kennis binnen de gemeente en een werksessie om de normen onderling af te stemmen.
- Bestaande onderzoeken, zoals de voorzieningenkaarten voor de diverse ontwikkelgebieden in Den Haag en vergelijkbare richtinggevende normen/referentienormen van andere grootstedelijke gemeenten.
- Normen en ambities vastgelegd in het Haagse beleid of (landelijk) wettelijk verplicht.
- Belangrijke trends en ontwikkelingen die van invloed zijn op de richtinggevende normen.
- Data-analyse van Haagse of landelijke referenties.

De Haagse referentiewijken zijn hieronder weergegeven. De richtinggevende normen zijn mede gebaseerd op het gemiddelde van de voorzieningenniveaus van deze wijken.:

Figuur 13 Haagse referentiewijken ('Groen en Blauw' heet nu 'Stedelijk')

Deze kaart schrijft niet voor hoe deze wijken zich naar de toekomst toe moeten ontwikkelen. Die keuze wordt gemaakt in de omgevingsvisie en de uitwerking daarvan in gebiedsvisies.

Bureau Stedelijke Planning adviseert de onderstaande vervolgstappen om te komen tot een efficiënt gebruik van richtinggevende normen in de ontwikkeling van de stad:

- Nadere afstemming binnen de verschillende diensten en afdelingen van de gemeente van de richtinggevende normen: een deel van de normen betreft ook beleidsmatige keuzes over het gewenste voorzieningenniveau.
- Tegelijk met het in beeld brengen van deze richtinggevende normen lopen onderzoeken naar de mogelijkheden van meervoudig ruimtegebruik en slimme innovatieve oplossingen voor voorzieningen. Leg deze onderzoeken naast de richtinggevende normen om te bezien waar slimme combinaties kunnen leiden tot efficiënter ruimtegebruik en een verlaging van de footprint.
- Het in beeld brengen van de onder- of overbenutting van de huidige voorraad aan voorzieningen, uitgesplitst naar wijken. Waarbij ook de bereikbaarheid en een goede spreiding van de voorzieningen over de stad onderdeel is. Zo kan bijvoorbeeld ook de mogelijkheid van het gebruik voor een ander type voorziening buiten de piektijden en de huidige bezetting van sportvelden worden onderzocht.
- Nader onderzoek naar het verschil in gebruik van voorzieningen tussen sociaal-economisch sterkere en zwakkere wijken.

Bron: Eindrapportage Ruimtelijke referentienormen voorzieningen Den Haag, d.d. 4 juni 2020, Bureau Stedelijke Planning, projectnummer 2019.G.123, referentie: 2019.E.123 Den Haag referentienormen 040620.

Colofon

Dit is een uitgave van
Gemeente Den Haag

Vormgeving
Dienst Bedrijfsvoering
Multimedia

Februari 2024